

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**PASAKAS KĀ SOCIĀLO PRASMJU VEICINĀTĀJAS 5-6
GADUS VECIEM BĒRNIEM PIRMSSKOLAS
IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ**

DIPLOMDARBS

Autors: **Madara Gintere**
Stud. apl. mg15017

Darba vadītājs:
Dr. paed., doc. Līga Āboltiņa

RĪGA
2020

ANOTĀCIJA

Darba tēma: Pasakas kā sociālo prasmju veicinātājas 5-6 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē.

Darba autore: Madara Gintere.

Darba vadītājs: Dr. paed., doc. Līga Āboltiņa.

Pētījuma mērķis: izpētīt pasaku iespējas sociālo prasmju veicināšanā 5-6 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījums sastāv no 4 nodaļām. 1. nodaļa: sociālo prasmju jēdziena raksturojums.

2. nodaļa: bērnu psiholoģiskais raksturojums.

3. nodaļa: sociālo prasmju attīstības sekmēšanas metodoloģija, izmantojot pasakas.

4. nodaļa: pētījums par pasaku izmantošanu sociālo prasmju attīstības sekmēšanai.

Pētījuma jautājums apstiprinājās – izmantojot pasakas mērķtiecīgi, ir iespējams attīstīt bērniem sociālās prasmes.

60 lpp., ietverot 1 tabulu, 16 attēlus, 49 avotus un 2 pielikums.

Atslēgas vārdi: pasakas, sociālās prasmes, attīstība, pirmsskola.

ANNOTATION

Topic: Tales as social skill facilitators for 5 to 6-years-old children in preschool educational establishments.

Author: Madara Gintere.

Supervisor: Ph.D., Assoc. Prof. Līga Āboltiņa.

Research purpose: To research the effect of tales on social skills for 5 to 6-years-old children in preschool educational establishments.

Research consists of 4 chapters. 1st chapter: Descriptions of social skill definitions.

2nd chapter: Psychological state of children.

3rd chapter: Methodology of social skill development using tales.

4th chapter: Research about tales as facilitators in social skill development.

Research question validation – Children's social skills can be improved if tales are being used effectively.

60 pages, consisting of 1 table, 16 images, 49 sources and 2 appendixes.

Keywords: tales, social skills, development, preschool.

SATURS

Ievads.....	5
1. Sociālo prasmju daudzveidība un attīstība 5-6 gadus veciem bērniem	7
1.1. Sociālo prasmju jēdziena skaidrojums un raksturojums.....	7
1.2. Sociālo prasmju kritēriji	10
2. 5-6 Gadus vecu bērnu psiholoģiskais raksturojums	14
2.1. Sajūtu un uzmanības attīstība	16
2.2. Atmiņas attīstība	18
2.3. Domāšanas un runas attīstība	20
2.4. Emocionālā attīstība	22
3. 5-6 Gadus vecu bērnu sociālo prasmju attīstības sekmēšanas metodoloģija.....	24
3.1. Pasaku veidi	26
3.2. Pasaku iespējas sociālo prasmju attīstības sekmēšanā	28
4. Pētījums par pasaku izmantošanu sociālo prasmju attīstības sekmēšanā pirmsskolā.....	32
4.1. Pētījuma metodoloģija.....	32
4.2. Pētījuma norises gaita	33
4.3. Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze	48
Nobeigums.....	51
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	53
Pielikumi.....	56

IEVADS

Jau no civilizācijas pirmsākumiem ikvienam cilvēkam, lai veiksmīgi iekļautos kādā sabiedrības grupā, ir bijušas nepieciešamas sociālās prasmes. Sociālās prasmes parāda to kvalitāti, kā var notikt komunikācija un mijiedarbība ar apkārtējiem. Cilvēks pēc savas būtības ir sociāla būtne, kura atrodas nemitīgā mijiedarbībā ar citām personām, norisēm un parādībām.

Valsts izglītības satura centra īstenotā projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” pirmsskolā bērniem atbilstoši vecumam ar rotaļu palīdzību ir nepieciešams sniegt iespēju iepazīt sevi, apkārtējo dabu, sabiedrību, kā arī attīstīt un veicināt ieradumus un tikumus, kas ir balstīti vērtībās (Skola2030). “Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, darbojas patstāvīgi un mācās ieinteresēti un ar prieku, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā (“Ministru kabineta noteikumi Nr. 716 “Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem”).” Pirmsskolā bērnam ir jāapgūst prasmes, kas viņam palīdzēs veiksmīgi mijiedarboties gan ar apkārt esošajiem cilvēkiem, gan pasauli kopumā, tādēļ sociālo prasmju apguve ir kā svarīgs pakāpiens bērna kopējā attīstībā un dzīves kvalitātes nodrošināšanā. Pamata soļus šī pakāpiena veikšanā bērns veic tieši pirmsskolas vecumā.

Katrs bērns ir unikāla būtne ar viņam piemītošajām spējām un nepieciešamajām vajadzībām. Skolotāja uzdevums ir ievērot ikviena bērna stiprās un vājās puses, kā arī vajadzības, lai spētu izvēlēties piemērotākās metodes un līdzekļus, lai nodrošinātu katra bērna veiksmīgu attīstību. Katram bērnam ir konkrētas vajadzības, kuras bērns var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem.

Literatūra ir viens no tiem mākslas veidiem, kas bērnam pieejams un saprotams visātrāk. Tieši ar literāro varoņu un notikumu starpniecību bērnam iespējams pārdzīvot un izjust to, ko ne vienmēr izdodas izjust reālajā dzīvē. Turklāt literatūra pieredzi nepaplašina vispārīgi un stihiski, bet gan to mērķtiecīgi padziļina. Šāda mērķtiecīga pieredzes padziļināšana pirmsskolas vecumā ir iespējama vieglāk nekā citos bērna vecumposmos, jo, tā kā bērns vēl nelasa pats, pieaugušais ir tas, kas izvēlas literāros darbus.

Bērns apkārtējo pasauli iepazīst caur sevi, savām emocijām, tādēļ ir nepieciešama īpaša literatūra, kas domāta tieši šai lasītāju kategorijai, tātad bērnu literatūra. Pasakas paplašina bērnu pieredzi, attīsta iztēli, ir viens no vērtību un sociālo prasmju apgūšanas veidiem. Tās ir jāizvēlas atbilstoši vecumam, bērnu vajadzībām un interesēm, lai tās izraisītu emocijas, kas rada iekšēju aktivitāti.

Ņemot vērā, ka literatūra kā mākslas veids ir ļoti plaši izmantots pedagoģiskajā darbā, darba autore ir izvēlējusies rast atbildi uz pētījuma jautājumu: “Kādas ir pasaku iespējas sociālo prasmju veicināšanā 5-6 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē?”

Darbs izstrādāts balstoties uz D.Lieģenieces, G.Svences, I.Puškareva, I.Gēbeles u.c. pedagoģiskajām atziņām.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: 5-6 gadus vecu bērnu sociālās prasmes.

Pētījuma mērķis: izpētīt pasaku iespējas sociālo prasmju veicināšanā 5-6 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma jautājums: Kādas ir pasaku iespējas sociālo prasmju veicināšanā 5-6 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt teorētisko literatūru un avotus par sociālo prasmju daudzveidību un attīstību 5-6 gadus veciem bērniem, nosakot sociālo prasmju kritērijus.
2. Veikt 5-6 gadus vecu bērnu pedagoģiski psiholoģisko raksturojumu, analizējot teorētisko literatūru.
3. Raksturot 5-6 gadus vecu bērnu sociālo prasmju attīstības sekmēšanas metodoloģiju.
4. Veikt pētījumu par pasaku izmantošanu sociālo prasmju attīstības sekmēšanā pirmsskolā.

Pētījuma metodes: teorētiskās literatūras analīze, aptauja, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, pedagoģiskais novērojums, iegūto datu apstrāde un analīze.

Pētījuma bāze: Rīgas X pirmsskolas izglītības iestāde, X grupas 18 (5-6 gadi) bērni.

1. SOCIĀLO PRASMJU DAUDZVEIDĪBA UN ATTĪSTĪBA 5-6 GADUS VECIEM BĒRNIEM

1.1. Sociālo prasmju jēdziena skaidrojums un raksturojums

Sociālās prasmes ir visas tās prasmes un iemaņas, kas cilvēkam nepieciešamas sociālajā mijiedarbībā. Latvijas Universitātes karjeras centrs sociālās prasmes raksturo kā kvalitāti, kādā noris komunikācija ar apkārtējiem. Tās atspoguļojas spējā strādāt un sadarboties ar citiem, klausīties un uztvert informāciju, kā arī spējā izteikties atbilstoši situācijai (LU karjeras centrs).

Pirmsskolas periodā bērni apgūst sociālās prasmes, ieteicamo sociālo uzvedību, kā rotaļāties ar vienaudžiem un draudzības prasmes (Davies, 2011). Socializēšanās ir viens no svarīgākajiem procesiem indivīda attīstībā. Šajā procesā indivīdi, īpaši bērni, kļūst par vienu no nozīmīgas grupas funkcionālajiem locekļiem un ietekmējas no šīs grupas locekļu vērtībām, uzvedības un uzskatiem. Lai gan šis process sākas tūlīt pēc dzimšanas un turpinās visu mūžu, lielākā daļa no ietekmētajām darbībām kļūst atšķirīgas agrā bērnības periodā. Socializēšanās ir process, kas laika gaitā noved pie noteiktiem rezultātiem, kas izveidojušies ar dažādām sociālajām grupām jēgpilnā emocionālā kontekstā komunicējot ar citiem. Sociālajā vidē, kurā tiek audzināts bērns, svarīgākais faktors ir apkārtējā vide, ko veido bērna ģimene, skolotāji un vienaudži (Bugental, Grusec, 2006).

Personības pamatā ir tādi faktori kā temperaments, dzimums, kognitīvās prasmes, vecāku un skolotāju attieksme. Bērni ir ievērojami atšķirīgi viens no otra visos vecumos. Ir bērni, kuri ir atvērti un sabiedriski, citi ir klusi un nevēlas papildus uzmanību. Ir bērni, kuri var būt viegli aizkaitināmi, toties citi nereti var būt depresīvā noskaņojumā. Bērni var reaģēt ātri un aizsvilties, tajā pat laikā citi var rīkoties adekvāti situācijai (De Pauw & Mervielde, 2010). Socializācijas procesā vides faktoram ir svarīga nozīme uz bērna sociālajām prasmēm, kā svarīgs faktors tiek izdalīts arī bērna temperaments. Pastāv dažādas teorētiskās pieejas saistībā ar cilvēka temperamentu, kas izpaužas jau dzīves agrīnajos posmos un ir saistītas ar fizioloģiskajiem un bioloģiskajiem procesiem (Mathewson, Miskovic, & Schmidt, 2012).

Pastāv tieša un netieša saistība starp temperamentu un sociālo adaptāciju. Bērna temperamenta iezīmes ietekmē emocionālās reakcijas, sociālas motivācijas un sociāli kognitīvos procesus. Sociālās motivācijas, emocionālās reakcijas, kuras ietekmē bērna temperamentu, sociāli kognitīvie procesi un vienaudžu attiecības mijiedarbojas savā starpā (Coplan & Bullock, 2012). Bērni, kuriem piemīt vairāk ekstravertu temperamenta iezīmju, vairāk vēlas socializēties, atrasties sociālajā mijiedarbībā. Bērni, kuriem ir vairāk intraverta temperamenta iezīmju, ir mazāk

ieinteresēti socializācijas procesā, neizrāda izteiktu vēlmi atrasties sociālajā mijiedarbībā (Buss and Plomin, 2014).

I. Puškarevs uzskata, ka izglītības un audzināšanas procesā bērnam ir jāņem vērā gan vecumposmu īpatnības, gan individuālais temperaments (Puškarevs, 2001). Temperamenta tipu veido:

1. aktivitāte – cilvēka darbības virzības pakāpe;
2. reaktivitāte – cilvēka reakcijas ievirzes pakāpe, kādā viņš iedarbojas uz savu psihi;
3. sensibilitātē – sajūtu līmenis un ārējo iedarbību, lai rastos atbildes reakcija;
4. reakcijas temps – cilvēka psihiskais un fiziskais reakcijas un procesu norises ātrums;
5. plastiskums – veids, cik ātri un elastīgi cilvēks pielāgojas ārējām iedarbībām;
6. ekstraversija/ introversija – ekstravertu uzvedību nosaka ārējie psihiskie kairinātāji, bet introvertu uzvedību nosaka iekšējie psihiskie kairinātāji;
7. emocionālais uzbudinājums – cilvēka atbildes emocionālās reakcijas izsaucošā kairinātāja spēks.

Skolotājam svarīgi ir pārzināt katra bērna individuālās temperamenta īpatnības, citādi bērns var iegūt neirotikas dabas traucējumus (Lapiņa, Ļubkina, 2008).

Sociālās prasmes, kas pozitīvi ietekmē indivīda attiecības ar apkārtējiem, piemēram, empātija, līdzdalība grupas pasākumos, palīdzība viens otram, saziņa ar citiem, sarunas, problēmu risināšana ir uz mērķi orientēti īpaši veidi, kā bērns var apmierināt sociālās vajadzības (Carter, Briggs-Growan, Davis, 2004). Socializēšanās deficīts var nopietni ietekmēt bērna pieredzes apjomu un kvalitāti savstarpējā mijiedarbībā, tādējādi kavējot pozitīvu sociālo prasmju attīstību (Charlesworth & Hartup, 1967). Sociālo prasmju pamatā ir labas attiecības starp cilvēkiem. Sociālās prasmes ir izšķirošas akadēmiskajiem sasniegumiem, vispārējai labklājībai, garīgajai veselībai un sociālajam sniegunam (Carter, Briggs-Growan, Davis, 2004).

Ļ. Vigotskis uzskata, ka attīstības sociālā situācija ir psihisko īpašību kopums, kas sastāv no bērna līdzšinējās pieredzes un ārējiem attīstības apstākļiem. Abu faktoru savstarpējā mijiedarbība katrā no vecumposmiem nosaka attīstības dinamiku (Vigotskis, 1982-1984). Pētījumi liecina, ka attīstības sociālo situāciju veido gan ārējie jeb sociālie apstākļi, gan iekšējie jeb bioloģiskie un psiholoģiskie apstākļi (Lieģeniece, 1992). Psihologs V. Avotiņš bērna psihisko attīstību attēlo kā sociālās situācijas sistēmu, kas sastāv no indivīda, mikrovides un makrovides (Avotiņš, 1981). Socializācijas nosacījumu struktūru ir izveidojis arī Gudjons, kur struktūra sastāv no četriem līmeņiem:

1. subjekts, kas ietver vajadzības, prasmes, kognitīvās spējas, zināšanas;

2. mijiedarbības un darbības, kas ietver attiecības starp bērniem, vecākiem, komunikāciju starp vienaudžiem un paziņām, skolas mācības;
3. institūcijas, kas ietver masu medijus, kultūras un izglītības iestādes;
4. visa sabiedrība, kas ietver kultūrvidi, politisko struktūru, ekonomisko vidi (Gudjons,1998).

Savukārt amerikāņu psihologs Juri Bronfenbrenners 1979. gadā izstrādāja ekoloģisko sistēmu modeli, kurā tika attēlots, ka cilvēka attīstība ir dinamisks process, kas norisinās mijiedarbībā ar vidi (Bronfenbrenner, 1979). Šajā procesā gan indivīds ietekmē savu apkārtējo vidi, gan saņem dažāda veida ietekmi no vides. Ekoloģiskajā sistēmas modelī vide tiek iedalīta vairākos līmeņos:

1. Mikrosistēma ietver indivīdam vistuvāk esošos komponentus, ar kuriem pārsvarā notiek mijiedarbībā. Galvenokārt tās ir attiecības ar ģimeni, draugiem, kā arī fiziskā vide, kurā cilvēks ikdienā uzturas un kura veido viņa attieksmes, vērtības, uzvedības stilu un uzskatus.
2. Mezosistēma veidojas mijiedarbojoties dažādām mikrosistēmām. Ja šī mijiedarbība ir veiksmīga, indivīda attīstība notiek sekmīgāk, savukārt, ja kāda no mikrosistēmām darbojas neveiksmīgi, tas atstāj iespaidu uz visu mezosistēmu.
3. Ekosistēmas veidojošie elementi uz indivīdu darbojas gan tieši, gan pastarpinātā veidā.
4. Makrosistēma nesatur konkrētus vides komponentus, bet gan kultūras, kurā indivīds dzīvo, tradīcijas, likumus un vērtības.

Mijiedarbība ar šiem visiem sociālās vides faktoriem notiek nemītīgi visas dzīves garumā, šo turpināšanos laikā Bronfenbrenners izdala kā hronosistēmu (Bronfenbrener, 1994). Visas šīs trīs struktūras ir savā starpā līdzīgas, tās parāda veidu, kā notiek sociālā ietekme ar indivīdu. Sociālo līmeņu mijiedarbības procesā notiek bērna sociālā adaptācija tiešā un netiešā veidā.

Tādējādi var secināt, ka, tā kā nozīmīgs periods cilvēka personības veidošanās procesā ir no dzimšanas līdz 6 gadu vecumam, pirmsskolas periodam ir svarīga un izšķiroša nozīme. Jo bērni augot atrodas dažādākās sociālajās vidēs, jo vairāk viņiem ir iespēja attīstīt savas sociālās prasmes.

1.2. Sociālo prasmju kritēriji

Sociālās prasmes var iedalīt komunikatīvajās un organizatoriskajās prasmēs. Professore D. Lieģeniece sociālās prasmes izdala piecās grupās:

1. prasmes, kas veicina pozitīvu un efektīvu mijiedarbību ar citiem: palīdzības lūgšana un sniegšana, kopīga materiālu un vienas darba vietas izmantošana, spēja būt pacietīgam un darbošanās pēc kārtas, citu viedokļu, uzskatu, vizuālo atšķirību pieņemšana;
2. prasmes, kas veicina augstāka domāšanas līmeņa attīstību: paskaidrojumu un jautājumu uzdošana un atbildēšana uz tiem, savu ideju un nostāju skaidrošana, izteikto domu un viedokļu pārfrāzēšana un papildināšana;
3. prasmes, kas veicina savstarpējo uzticēšanos: labvēlīga izturēšanās, iedrošināšana un uzmundrināšana, prasme dalīties ar savām sajūtām un uz klausīt citus, nenosodišana;
4. prasmes, kas veicina komunikāciju: pieklājības frāžu izmantošana, kompromisu meklēšana, daudzveidīgas sarunas par tēmu, prasme uz klausīt un nepārtraukt;
5. prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus: otra nenoniecīnāšana, dusmu kontrolēšana, atšķirīgo viedokļu pieņemšana (Lieģeniece, 1999).

Savukārt R. Garlejas cilvēka sociālo adaptāciju raksturo, kā:

1. Spēju veidot attiecības ar apkārtējiem un pašorganizēties;
2. Spēju mainīt savu uzvedību atkarībā no situācijas;
3. Spēju adekvāti uztvert apkārtējo īstenību un pašizteikšanos;
4. Spēju izveidot adekvātu sistēmu attiecībās un saskarsmē (Garleja, 2006).

Amerikāņu organizācija CASEL, kas veicina sadarbību akadēmiskai, sociālai un emocionālai apguvei identificē piecas kompetences, kas veicina pozitīvu ietekmi uz bērna dzīvi:

1. Sevis apzināšanās – bērni mācās apzināties un atpazīt savas un apkārtējo cilvēku emocijas, kā arī kā tās regulēt. Ievēro savas stiprās puses un ierobežojumus ar labi pamatotu pašapziņu, optimismu un “izaugsmes domu”.
2. Spēju pašorganizēties, vadīt sevi – bērns mācās pārvarēt dažādas grūtības un adaptēties konkrētām situācijām, mācās efektīvi pārvaldīt stresu, kontrolēt impulsus un motivēt sevi izvirzīt un sasniegt mērķus.
3. Sociālā izpratne – bērni pauž saikni ar citiem un rūpes par tiem jau no mazotnes, un tā kā viņi aug un attīsta valodu, šī kompetence attiecas uz citiem ārpus viņu tiešā sociālā loka. Bērni cenšas izprast citu cilvēku perspektīvas un izrādīt empātiju.

4. Atbildīga lēmumu pieņemšana – bērni vairumā mācās gan no savām kļūdām, gan sasniegumiem. Tā kā viņi gūst lielāku pieredzi situācijās, kas ietekmē draudzību, veselību, drošību, kā arī akadēmisko darbu, bērni veido savu plānu un viņiem ir stratēģijas, ko izmantot, saskaroties ar dažkārt problemātiskiem lēmumiem vai situācijām. Bērni veic konstruktīvu izvēli attiecībā uz personas uzvedību un sociālo mijiedarbību, pamatojoties uz ētikas standartiem, drošību un sociālajām normām.
5. Attiecību prasmes – bērni apgūst prasmi skaidri komunicēt, uzmanīgi ieklausīties, sadarboties ar citiem, pretoties neatbilstošam sociālam spiedienam, konstruktīvi vienoties par konfliktu, kā arī meklēt un piedāvāt palīdzību, kad tas nepieciešams (Fiore, 2019).

Apkopojot autoru domas un novērojumus, darba autore kā sociālo prasmju kritērijus bērniem pirmsskolā izvirza:

1. Bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem;
2. Bērna prasme pašorganizēties;
3. Bērna komunikācijas prasmes.

Saskarsmes iemaņas ir vienas no svarīgākajām iemaņām dzīvē. Attīstot saskarsmes iemaņas, uzlabojas cilvēka attiecības ar citiem, pašsajūta, kā izaugsmes iespējas. Saskarsmes procesā bērniem ir jāļauj brīvi izteikties un patstāvīgi lemt, neuzspiežot kādu konkrētu uzskatu kopumu vai viedokli. Saskarsmē ir svarīgi cienīt atšķirīgus viedokļus un spriedumus, nozīmīgi ir ieklausīties, jābūt savstarpējai uztverei un sapratnei (Lapiņa, Ļubkina, 2008). Skolotājam ir jāredz potenciāls bērnā, jāsaprot, kā to realizēt, jātīc bērnam. S.Omarova akcentē, ka saskarsme ir jebkura mijiedarbība starp cilvēkiem. Saskarsme ir sociālās dabas realizācija, kā arī izpausme. Saskarsmi var raksturot kā tiešu vai netiešu kontaktēšanos ar mērķi ietekmēt partnera uzvedību, emocijas, attieksmes, darbību un aktivitātes darbību (Omarova, 1994).

Sociālā kompetence ir prasme kontaktēties, izvēlēties komunikēšanas līdzekļus formas un metodes atbilstoši situācijai, prasme savaldīt un novērst emocionālo saspringumu (Garleja, 2006). Sociālajā kompetencē svarīgs aspekts ir bērna sarunvalodas jeb dialogrunas attīstībai, kuras pilnveidei ir nepieciešama attīstoša pedagoģiski psiholoģiskā vide. Bērna sociālā kompetence ir cieši jāsaista ar bērna adaptāciju – pielāgošanos jauniem apstākļiem. Bērns pilda dažādas sociālās lomas, tādēļ pāreja no vienas lomas otrā var sagādāt grūtības. Sociālā kompetence attīstās cilvēkam visu dzīvi, mainoties runas prasmēm, emocionālajam intelektam, attieksmei pret dažādām lietām un domāšanas veidam. Sociālo kompetenci, tajā skaitā dialogrunas veidošanos, tās attīstību nosaka fiziskā un garīgā vide, sociālā apkārtne, apkārtējā vieta un apstākļi, un objekti vai indivīdi, kas rada apstākļus sociālajiem sakariem (Dzintare, Stangaine, Augstkalne, 2014).

Veids, kā bērns var meklēt problēmu risinājumus, īstenot dažādas ieceres, noskaidrot sev nezināmas un interesantas lietas, vienoties par kādu jautājumu, ir iesaistīšanās sarunā un jautājumu uzdošana. Skolotājam ir ļoti nozīmīga loma bērna viedokļa pašam par sevi veidošanās procesā. Skolotājs ar savu attieksmi pret bērnu var ietekmēt šo procesu (Tauriņa, 2015).

Bērna uzvedība grupā var atšķirties no uzvedības no uzvedības vienatnē. Uzvedība un viedoklis var mainīties grupas spiediena rezultātā. Informatīvās sociālās ietekmes laikā cilvēks iespaidojas no citu viedokļa, jo uztver tos kā informācijas avotu, lai saprastu, kāda rīcība konkrētās situācijās būtu piemērotākā. Informatīvā sociālā ietekme ir svarīga krīzes situācijās, kad cilvēkam jāpieņem izvēle par savu rīcību. Jo cilvēks ir mazāk pārliecināts par sevi, jo vairāk notiks pakļaušanās citu viedoklim. Konformitāte jeb uzvedības vai viedokļa maiņa grupas spiediena rezultātā var izpausties, ja ir vēlme patikt citiem vai ir vēlme būt pieņemtam kādā sev nozīmīgā grupā (Mārtinsone, Miltuze, 2015).

Pašapziņa ir cilvēka spēja apzināties sevi un savas vajadzības. Pašapziņa ir viens no galvenajiem faktoriem, kas veicina 5-6 gadus veca bērna attīstību, tajā skaitā ar sociālo prasmju attīstību un virzību. Pašapziņa veicina bērna aktivitāti, emocionālo, gribas un prāta attīstību (Dzintare, Stangaine, 2005). Psihologe D.Slūka akcentē, ka cilvēkam pozitīvu pašapziņu veido emocionālā un fiziskā drošība, paštēls, piederības sajūta, mērķa sajūta un kompetences sajūta, kas sevī ietver sasniegumu izjūtu par lietām, ko bērns uzskata par sev nozīmīgām. Pašapziņu veido arī pašapzināšanās, mērķtiecība, pašcieņa, pašrealizācija, pašregulācija, pašmīlestība, attieksme pret citiem, sevis pieņemšana, pašvērtējums, patstāvība (Lapiņa, Ļubkina, 2008).

Psihologs V.Merlins ir izdalījis četras fāzes pašapziņas izveidē.

1. fāze – identitātes apzināšanās; rodas bērnam ap 11 mēnešu vecumu, kad ir spēja atšķirt sajūtas, kas nāk no paša ķermeņa un ko izraisa ārējie faktori, priekšmeti.
2. fāze.- “Es” apzināšanās; rodas bērnam ap 2 līdz 3 gadu vecumu, kad bērns apgūst personu vietniekvārdus.
3. fāze – savu psihisko īpašību apzināšanās; bērns ir sevi jau novērojis, spēj sevi salīdzināt.
4. fāze – sociāli tikumiskais pašvērtējums; cilvēks spēj savu rīcību salīdzināt ar morāles normām, prot saskarsmē savu rīcību saskaņot ar citu (Lapiņa, Ļubkina, 2008).

Bērnam informāciju par sevi pašu sniedz pieaugušie. Novērtējot bērna rīcību, pieaugušie veido noteiktu emocionālu attieksmi bērnam pašam pret sevi. G. Svence atzīmē, ka pašapziņas attīstībā nozīme ir dzimuma identitātes apzināšanai, “mēs” un “es” mijiedarbībai, sevis atdalīšanai no mātes, sevis pazīšanai spogulī, saņemtajiem vērtējumiem, savas sociālās lomas meklējumiem caur lomu rotaļām (Svence, 1999). Gan pedagogu, gan vecāku cieņa un mīlestība pret bērnu ir

nepieciešama, lai bērnam spētu attīstīties pašcieņa, veidotos labas attiecības ar citiem cilvēkiem, nostiprinātos pozitīvs priekšstats un veidotos labas domas par sevi pašu (Dzintare, 2002). A. Britāla akcentē, ka bērniem ceļas pašapziņa, ja atzinīgi tiek vērtēti centieni pēc neatkarības, ja pieaugušais rosina bērnu darboties, iepazīstot pasauli un cilvēkus (Lapiņa, Ļubkina, 2008).

Jau septiņu līdz deviņu mēnešu vecumā bērns sāk izrādīt, ka apzinās sevi kā patstāvīgu būtni. Divu gadu vecumā bērns saprot, ka ir ar pieaugušo nesaistīta būtne. Šajā laikā bērnam ir nepieciešama uzmanīga un iejūtīga vecāku mīlestība, lai būtu iespējams attīstīties kā patstāvīgam cilvēkam (Skiba, Deitsa, 2001). E. Ēriksons un A. Maslovs akcentē, ka drošības izjūta ir nozīmīgs pamats veselīgai emocionālajai attīstībai. Pirmkārt, bērnam ir jāizjūt drošība savā apkārtnē, jāspēj uzticēties pieaugušajiem, kas atrodas līdzās un cenšas paaugstināt viņa pašapziņu.

Personības socializāciju ietekmē tādi sociālās vides faktori kā ģimene, vienaudži, masu informācijas līdzekļi, skola, kā arī personība, kas ietver zināšanas, prasmes, attieksmes un uzvedību, sociālo lomu apguvi, ieradumus un dzīvesveidu (Puškarevs, 2001).

Sociālo prasmju kritēriji – bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem, bērna pašorganizācijas prasme un bērna komunikācijas prasmes – tiek ietekmēti balstoties uz bērna līdzšinējo pieredzi un zināšanām, atkarībā no konkrētās vides, sociālās prasmes ietekmē arī bērna domas un uzskati pašam par sevi, kā arī psiholoģiskais faktors. Jāņem vērā, ka pirmsskolas posmā bērna sociāli emocionālo stāvokli ir iespējams uzlabot, jo bērni šajā posmā piedzīvo dažādas sociālās situācijas, no kurām apgūst un veido savas sociālās prasmes. Lai bērns spētu attīstīt savas sociālās prasmes, skolotājam ir jāņem vērā sociālo prasmju ietekmējošie faktori, lai izprastu katru bērna individuālās vajadzības un nodrošinātu bērnam izaugsmi.

2. 5-6 GADUS VECU BĒRNU PSIHOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

Pirmsskolas vecumā bērns iepazīst pasauli caur savu pieredzi, veidojot attieksmi pret apkārtējo vidi un cilvēkiem, kuri ir bērna lokā. Bērns gūst pieredzi, kura pakāpeniski bagātinās: iegūst jaunas prasmes un iemaņas, apgūst jaunas zināšanas. Domas un pārdzīvotās emocijas saglabājas arvien ilgāk bērna apziņā. Bērna psiholoģisko attīstību raksturo sajūtu, uztveres, atmiņas, uzmanības, domāšanas, runas un emocionālā attīstība.

5 -6 gadu vecums ir sensitīvais periods bērna intelektuālajai attīstībai, emocionālajai nobriešanai, kā arī sociālajai gatavībai. Šajā periodā ir nepieciešamas atbilstošas garīgās, intelektuālās izaugsmes iespējas, lai nodrošinātu bērna spēju un iespēju attīstību. Audzināšanai un mācīšanās procesam ir jābūt sistemātiski organizētam. Jānodrošina runas attīstība, jāattīsta izziņas intereses un vēlme iegūt jaunas zināšanas. Psihes attīstība notiek vadošās darbības ietvaros un sekmē bērna attīstību kopveselumā (Lieģeniece, 1999).

Pēc D. Elkoņina izstrādātā vecumposmu raksturojuma, bērniem vecumā no 3 līdz 7 gadiem vadošā darbība ir sižetiskā lomu rotaļa, kas ir virzīta uz attiecību izzināšanu. Attīstāmā psihs sfēra ir vajadzību un motīvu sfēra. Jaunveidojums ir iekšējā regulācija, tīšā iegaumēšana un uzmanība, kā arī sākas darbības iekšējā plānošana (Elkoņins, 1971). Bērni lomu un sižeta rotaļās sevi sāk identificēt ar kādām konkrētām lomām, mācās ievērot rotaļu noteikumus, kā arī sekot tiem līdz, tādējādi attīstot normu izpratni un paškontroli (Svence, 1998). Pedagoģs ar rotaļu palīdzību var īstenot dažāda veida zināšanu apguvi, attieksmju veidošanu.

Periodā no 5 līdz 6 gadiem turpina attīstīties jaunveidojumi no iepriekšējā vecuma perioda nepieciešamība pēc emocionāla kontakta un tēlainā domāšana. Tie attīstās intīmajā saskarsmē un manipulācijā ar priekšmetiem. Šīs vadošās darbības virza bērnu uz cilvēku emocionālo attiecību izzināšanu (Lieģeniece, 1999).

Pirmsskolas vecumā bērni ir ļoti aktīvi. 5-6 gadus veciem bērniem ir nepieciešamība kustēties, būt nemitīgā darbībā un informācijas apmaiņā. I. Puškarevs šo vecuma posmu raksturo kā rotaļu laiku. Bērni šajā vecumā ir fiziski aktīvi, iespējams, ka arī agresīvi, viņi ir skaļi un var būt ļoti runātīgi. I. Puškarevs šādu uzvedību skaidro kā "ielaušanos pasaulē", vēloties to pēc iespējas ātrāk izzināt. Šajā laika posmā bērni iemācās komunicēt ar apkārtējiem, tāpēc bērnam ir jāpalīdz, radot iespēju sarunāties, iedrošinot, palīdzot pārvarēt kautrību, bailes un vainas izjūtu (Puškarevs, 2001).

Bērns ar ķermeņa un roku kustību attīstību veicina intelekta attīstību un viņa personība kļūst spēcīgāka. Ja bērns nerod izdevību apkārtējā vidē pielietot savas kustību spējas, bērna raksturs paliek rudimentārs. Balstoties uz savu pieredzi, M.Montesori secina, ka, ja bērns nav varējis pielietot savas kustību spējas, darboties ar rokām, viņa raksturs paliek salīdzinoši zemā attīstības līmenī: bērnam nepiemīt spēja paklausīt, viņam nepiemīt iniciatīvas, bērns šķiet slinks un bēdīgs. Turpretī bērni, kuriem bija iespēja pielietot savas kustību spējas un darboties ar rokām, progresē savā attīstībā, veidojot spēcīgu personību (M.Montesori, 2019).

Bērns augot attīstās dažādās jomās. Notiek pārmaiņas gan bērna sajūtu, uzmanības, atmiņas, domāšanas, runas, gan arī emocionālajā attīstībā. Darba autore akcentē, ka pedagogam ir svarīgi zināt izmaiņas, kas noris dažādās attīstības jomās bērnam, lai zinātu, ko un kādā apmērā bērns spēj un sekmētu veiksmīgu attīstību.

2.1. Sajūtu un uzmanības attīstība

A.Vorobjovs atzīmē, ka sajūtas ir psihisks process, kura laikā priekšmetu, parādību īpašības tiek atspoguļotas tieši iedarbojoties uz maņu orgāniem (Vorobjovs, 1996). J.Students norāda, ka sajūtas ir iespējams iedalīt subjektīvajās un objektīvajās. Subjektīvās sajūtas ir tauste, oža, garša, vibrācijas, smaguma, aukstuma un siltuma, sāpju, līdzsvara, kustības, laika, muskuļu un dūriena sajūtas. Šo sajūtu loma ir dzīvības uzturēšana. Objektīvās sajūtas ir redze un dzirde. Šo sajūtu loma ir garīgā dzīve (Students, 1998). G.Svence skaidro, ka pirmsskolas vecumā bērnam attīstās visa maņu orgānu sistēma. Intensīvu redzes, dzirdes, kustību attīstību sekmē dažāda veida rotaļas un radošās darbības (Svence, 1998).

Sajūtas un uztvere ir vienoti izziņas procesa posmi, kā uzsver A.Vorobjovs. Uztvere sniedz cilvēkam konkrētākas un dziļākas zināšanas par apkārtējo pasauli. Uztveri var klasificēt divējādi. Pirmkārt, par pamatu ir iespējams ņemt redzes, dzirdes, ožas, taustes darbību uztveres procesā. Otrkārt uztvere var pamatoties uz matērijas eksistences formām, kas ir telpa, kustība un laiks (Vorobjovs, 1996). Bērns redz to, kas viņam ir būtisks uztveres tēlā. Šajā vecumā bērni mācās rast kopsakarības starp lietām un situācijām pēc to būtiskajām pazīmēm. Vispirms bērns mācās salīdzināt viena priekšmeta vai parādību īpašības ar cita īpašībām. Pēc tam jau rodas spēja precīzi izdalīt elementus, kas raksturo konkrēto priekšmetu vai parādību. Telpas uztveres attīstībā nozīmīga ir sensoro priekšstatu veidošana. Bērnam ir nepieciešama pieredze redzēt un aptaustīt. Veiksmīgā uztveres attīstībā kā palīgmateriālus var izmantot dažāda veida ilustrācijas. 5-6 gadu vecumā bērns ir attīstījis un pilnveidojis savas spējas, lai spētu noteikt attālumu, balstoties uz vizuālo uztveri. To parāda bērna spēja pārvietoties un manipulācija ar priekšmetiem. G.Svence skaidro, ka pirmsskolas vecumā bērniem attīstās arī laika uztvere. Parādību ilgums, ātrums, secības atspoguļojums bērnam var būt abstrakti jēdzieni, tādēļ šī bērnam abstraktā laika nozīme ir jāsavieno ar uztveres tēla kādu konkrētu laika izpausmi (Svence, 1998).

Katra bērna uzmanības darbību nosaka vairāki faktori. A.Vorobjovs tos izdala ārējos kairinātajos un cilvēka personības psihiskā stāvokļa īpatnībās. Uzmanību var iedalīt trīs veidos, balstoties uz uzmanību piesaistošajiem faktoriem:

1. netīšā – rodas kairinājuma rezultātā;
2. tīšā – tiek izvirzīts konkrēts mērķis, uz ko tiek koncentrēta uzmanība;
3. pēctīšā – izsauc darba procesā radusies interese (Vorobjovs, 1996).

Pēctišā uzmanība ir rādītājs tam, ka bērns ir sasniedzis darbības mērķi, ir radīta interese, iekšējā aktivitāte.

Pilnvērtīgu uzmanības saturu nodrošina vairākas īpašības:

1. uzmanības apjoms – informācijas daudzums, ko cilvēks spēj uzņemt īsā laika posmā;
2. uzmanības noturīgums – laiks, cik ilgi cilvēks var noturēt uzmanību;
3. uzmanības koncentrācija – apzināta uzmanības pārvešana;
4. uzmanības sadalīšana – spēja vienlaicīgi virzīt un sadalīt savu apziņu uz dažādiem objektiem;
5. uzmanības pārslēgšana – laiks, kas nepieciešams apzinātai uzmanības virzīšanai no viena objekta uz citu (Vorobjovs, 1996).

Bērnā pieaugot uzmanības apjoms, kuru viņš spēj uztvert, palielinās. Palielinās uzmanības apjoms, pieaug uzmanības stabilitāte un spēja koncentrēties.

Galvenās izmaiņas uzmanības attīstībā pirmsskolas vecumā:

1. paplašinās uzmanības apjoms attīstoties bērna runai un bērnam kļūstot patstāvīgākam;
2. pieaug uzmanības stabilitāte;
3. veidojas tīša uzmanība (Lubļinska, 1979).

Pirmsskolas vecumā, lai bērnam labāk paliktu atmiņā kāda konkrēta informācija, viņam ir nepieciešams to uztvert vizuāli, sajūst praktiski. Piedāvātā darbība nedrīkst būt vienveidīga pārāk ilgu laiku, jo tas pārsniegs bērna kvalitatīvas uzmanības laiku, ko viņš var pievērst darbībai. Bērnā jāpiedāvā dažāda veida darbības, kuras tiek mainītas konkrētā mērķa sasniegšanai.

2.2. Atmiņas attīstība

Atmiņa ir savienojošais elements starp pagātni, jau iegūtajām zināšanām, kā arī pieredzi un tagadni. Ar atmiņas palīdzību cilvēks uzkrāj zināšanas un tās var izmantot pēc nepieciešamības. Atmiņa ir psihisks process, kurā cilvēks iegaumē, reproducē informāciju. Atmiņa balstās uz:

1. informācijas saglabāšanas ilgumu – īslaicīga, ilglaicīga, operatīva;
2. fizisko un psihisko aktivitāti iegaumējot – tēlainā, motorā, emocionālā, vārdiski loģiskā atmiņa;
3. mērķtieksmi iegaumēšanas procesā – tīšā, netīšā, fona atmiņa (Vorobjovs; 1996).

Pirmsskolas vecumā bērna atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo: tīšo iegaumēšanu un reproducēšanu. Labāk izteikta ir atpazīšana nekā reproducēšana. Iegaumējot bērni labāk iegaumē ritmu nevis saturu. Bērni labāk iegaumēs to, kas ir saistīts ar emocijām un personīgo interesi, tā kā vēl nav izteikta tīšā atmiņa. No 6 līdz 7 gadu vecumam notiek pāreja no netīšās iegaumēšanas uz tīšo, bērni tad spēj izvirzīt mērķi un ar gribasspēka palīdzību spēj likt sev iegaumēt informāciju vai reproducēt to, bet neilgi. Tīšo iegaumēšanu var sekmēt atkārtojot konkrēto informāciju, veidot asociācijas, klasificēt pēc noteiktām pazīmēm, kopīgo pazīmju meklēšana, kā arī numurēšana (Svence, 1998).

G.Svence un A.Ļubļinska izdala 3 atmiņu veidus, kas attīstās pirmsskolas vecumā bērnam:

1. verbālā jeb jēdzieniskā atmiņa – to raksturo jaunu jēdzienu apguve. Izmaiņas jēdzienu sistēmā noris trīs virzienos:
 - 1.1. jēdziena saturs sāk līdzināties pieaugušā domai;
 - 1.2. pieaug jēdzienu sasaiste ar loģiku, veidojas sakarības starp jēdzieniem;
 - 1.3. izmantojot citus jēdzienus tiek aprakstīti konkrētie jēdzieni.
2. tēlainā atmiņa - saistot informāciju ar kādiem tēliem, var attīstīt tēlaino atmiņu. Tēlus var izpaust un saglabāt atpazīšanas līmenī, pasīvās atveidošanas līmenī, tīšās atveidošanas līmenī un radošajā atveidošanā. Tēla radīšanai domās ir nepieciešams ,lai bērns būtu apguvis runu. Runa sniedz prasmi salīdzināt, spriest un kritiski saprast to, kas ir radies apjēgtās darbības rezultātā;
3. kustību jeb motoriskā atmiņa - veicot dažāda veida kustību uzdevumus, piemēram, veikt šķēršļu joslu, veicot kustības, kas saistītas ar pašapkalpošanos, piemēram, kurpju aizšņorēšana, pogu aizpogāšana, kā arī veicot kustības, kas ir saistītas ar sīko pirkstu muskulatūru, mācīšanos un darbu var attīstīt kustību atmiņu.

5-6 gadus veciem bērniem būtiski attīstās mehāniskā atmiņa. Bērns veicina prasmi uz emocionālā pārdzīvojuma pamata iegaumēt mehāniski. Īpaša uzmanība jāpievērš loģiskajai atmiņai. Ar īpašiem vingrinājumiem to var attīstīt, lai iegaumēšanas process balstītos izmantojot loģiku un asociācijas, nevis mehānisko iekalšanu. Tādā veidā zināšanām būs lielāka izpratne (Svence, 1998), (Lubļinska, 1979).

Ja konkrētā darbība sniegs bērnam emocionālo pārdzīvojumu, informācija tiks iegaumēta labāk. Tādējādi teorētisko informāciju un zināšanas bērnam ir iespējams sniegt caur praktisku darbību, kuras laikā bērnam tiks radīta lielāka izpratne par konkrēto informāciju.

2.3. Domāšanas un runas attīstība

Ž.Piažē domā, ka sinkrētisms ir pirmsskolas vecuma bērnu raksturīgā domāšanas īpašība, kas izpaužas kā nepietiekama prasme saglabātajā tēlā atšķirt būtiskās un galvenās priekšmeta iezīmes un pazīmes. Bērns uztver vislabāk viņa uztverē visvairāk izceltās detaļas. Pēc šāda gadījuma pazīmēm pirmsskolas vecumā bērns iepazīst priekšmetus (Piažē, 2002).

Domāšanā kā psihiskā procesā ar runas palīdzību notiek vispārināta un netieša atspoguļošana. Vārds ir runas pamatvērtība. Domāšanas procesi nav pieejami ārējai novērošanai. Vērojot cilvēku nav iespējams noteikt, par ko viņš domā. Pēc ārējām pazīmēm (mīmikas, fiziskā stāvokļa) ir iespējams redzēt, ka cilvēks domā, bet par domu saturu tikai viņš ir spējīgs dalīties ar runas palīdzību (Vorobjovs, 1996).

G.Svence uzsver, ka bērna domāšanas attīstība ir saistīta ar cēloņu un sekū sakarību apzināšanos un izpratni starp lietām un norisēm. Pakāpeniski bērnam attīstās uzskatāmi konkrētā domāšana, uzskatāmi tēlainā domāšana un verbāli loģiskā domāšana. Loģiskā domāšana attīstās pakāpeniski, krājot pieredzi, mēģinot un pieļaujot kļūdas. Pirmsskolas vecuma bērniem raksturīga ir uzskatāmi konkrētā domāšana un uzskatāmi tēlainā domāšana. Iztēle bērībā ir vislabāk attīstītais izziņas process (Svence, 1998).

Domāšanas attīstībā svarīga nozīme ir bērna izziņas darbības pilnveidošanai. Domājot tiek iegūtas zināšanas par dažādām lietām un parādībām, kuras nav uztvēris tieši, bet veicis secinājumus pēc pazīmēm, kuras ir bijušas pieejamas. Domāšanas procesā attīstās prasmes saskatīt cēloņu un sekū kopsakarības. Domājot cilvēks izzina apkārtējo pasauli. Bērnam ir jāattīsta tādas domāšanas īpašības, kas ļauj viņam atrisināt gan vieglas, gan sarežģītas dzīves situācijas, veicina radošās spējas un idejas, mudina saskatīt ikdienā interesantas un neparastas lietas. D. Lieģeniece uzsver, ka bērnam piemītošā iztēle ļauj viņam sapņot ar “vaļējām” acīm, kas ļauj uztvert interesanto pasauli, attīsta gribu, tikumiskās īpašības un attīsta izziņas intereses (Lieģeniece, 1999).

Pirmsskolā būtiski attīstās bērna runa. Pieaug gan vārdu krājums, gan notiek runas gramatisko formu apguve, gan arī bērns apgūst jaunus abstraktus jēdzienus. Runa attīstās no egocentriskās uz dialogrunu. Dialogrunas laikā bērnam ir jāamācās izprast otru cilvēku, kādas ir viņa domas un iekšējā loģika. Runas galvenā funkcija ir informācijas nodošana vai vispārināšana. Tiek izdalīta iekšējā runa, kas cilvēkam noris pašam ar sevi domu līmenī, kā arī ārējā runa, kad cilvēks sarunājas ar savu sarunas partneri. Runa ir cieši saistīta ar domāšanu, jo ar runas palīdzību cilvēks izsaka savas domas (Vorobjovs, 1996).

Runas izpratne bērnam pilnveidojas un attīstās dzirdot un klausoties apkārt esošo cilvēku runu, tādēļ pieaugušajiem ir ļoti svarīgi bērna klātbūtnē runāt pareizi. Interese par vārdu bērnos rada interesi arī par literatūru. Šajā posmā bērnam būtiski mainās valodas gramatiskā puse, tiek attīstīta prasme izvēlēties un lietot tādus vārdus, lai sarunu biedrs uztvertu viņu korekti. Tā kā bērna vārdu krājums palielinās, tas kļūst bagātāks ne tikai ar lietvārdiem, bet arī ar darbības vārdiem, vietniekvārdiem, savienotājevārdiem. Lai bagātinātu bērna vārda krājumu ar īpašības vārdiem, bērns ir jāiepazīstina, jāpievērš lielāka uzmanība priekšmetu un parādību īpašībām, raksturojošajām pazīmēm (Ļubļinska, 1979).

Lai bērnam paplašinātos vārdu krājums, svarīga loma ir literatūras lasīšanai, kas bagātina bērna valodu ne tikai ar vārdiem, bet arī sniedz priekšstatus, kā pareizi veidot teikumus. A. Ļubļinska akcentē, ka uzmanība jāpievērš arī:

1. klausīšanās prasmei – pilnveidojot klausīšanās prasmi, tiek apgūta valoda, tās gramatiskās formas, paplašinās vārdu krājums ar tēlainiem izteicieniem, kuri ir sastopami literārajos darbos.
2. lasīšanas apguvei – runas attīstībā būtiskas izmaiņas rada iepazīšanās ar vārdu, ar runu kā izziņas objektu. Lasot teikumus bērns mācās saprast saikni starp vārdiem, nosaukt pareizi vārdu galotnes un saistītājevārdus. (Ļubļinska, 1979).

Domāšanas attīstībā svarīga loma ir bērna praktiskajai darbībai, kuras laikā viņš spēj izdarīt secinājumus. Jo daudzveidīgāka vide un apstākļi bērnam tiek piedāvāti, jo aktīvāk notiek domāšanas process. Runas attīstības procesā svarīga ir runa, kādu bērns dzird sev apkārt, jo tā bērns mācās. Runu spēj attīstīt un bagātināt literārie darbi, kuros bērns sastopas ar ikdienā nedzirdētām frāzēm un vārdiem, kurus pedagogam ir nepieciešams paskaidrot, ja bērns to nesaprot. Klausīšanās prasme un lasītprasme ļauj bērnam valodu izprast dziļākā līmenī, izprotot to, no kā sastāv valoda, vārdi.

2.4. Emocionālā attīstība

Emocijas ir sakars ar jūtu priekšmetu subjektīvo vērtējumu aktualizācijas procesu, bet jūtas ir cilvēka subjektīvā pasaules vērtēšanas sistēma (Vorobjovs, 1996). Bērna mācīšanās un audzināšanas procesa attīstība balstās uz bērna emocijām un jūtām. Svarīga ir bērna mijiedarbības raksturs ar pieaugušajiem un vienaudžiem, kāda ir reakcija uz veismēm un neveismēm. Šajā vecumā bērni ir ļoti emocionāli, vienā situācijā bērns var izjust dažādu emociju gammu (Svence, 1998). Bērnam pirmsskolā veidojas kolektīvo attiecību sākotnējās formas. Pēc ceturtdzīves gada bērns apzinās vajadzību būt saskarsmē ar vienaudžiem.

Griba ir aktivitāte, kura ir jāpielieto, lai pārvarētu šķēršļus, kuri ir ceļā mērķim. Gribas audzināšanas pamatā ir darbaudzināšana, jo griba veidojas uz ikdienas darba pamata. Sevis piepūle, kā piemēram, nodarbošanās ar fiziskām aktivitātēm, kā arī intelektuālā sfēra būtiski veicina gribas attīstību (Vorobjovs, 1996).

Bērna gribu ir iespējams mērķtiecīgi veicināt tad, kad bērns ir ieguvis zināmu pieredzi, ir iemācījies kādas konkrētas lietas pielietot praktiskā darbībā. Tad bērnam ir patstāvības izjūta un ticība sev. Kad bērns to apzinās, viņš var sev izvirzīt arvien jaunus uzdevumus, kuru izpildīšana prasa piepūli un gan emocionālu, gan fizisku sasprindzinājumu. Pirmsskolas periodā svarīga nozīme ir bērna gribas darbību vadīšanai. Bērnu organizēšana, viņu gribas, enerģijas un piepūles virzīšana uz kādu konkrētu mērķi var veicināt bērna gribas attīstību. Pirmsskolā bērniem izveidojas gan darba iemaņas, to skaitā pašapkalpošanās iemaņas, veidojas iemaņas fiziskajā jomā. Lai iemaņas nostiprinātos un kļūtu par stabilām prasmēm, bērnam darbības ir jāveic daudz reizes. Bērns kļūst prasmīgs un veikls un ir gatavs veikt dažādus dzīves uzdevumus (Lubļinska, 1979).

Gribas attīstība ir saistīta ar pacietību, jo piepūle, kas ir pielikta, lai paveiktu kādu uzdevumu, ir jānostiprina ar gūto panākumu. Attīstot bērna pacietību nostiprinās arī viņa griba. Tā kā bērni bieži sava mērķa sasniegšanas procesā rīkojas impulsīvi, neparedzot visas grūtības, ar kādām var nākties saskarties, svarīgs ir pedagoga atbalsts. Pedagogs bērnu var atbalstīt gan ar padomu, gan arī ar savu darbību, lai bērns spētu savu uzdevumu izpildīt līdz galam un gūt gandarījumu par to.

Bērnu gribas audzināšana no pedagoga puses prasa bērnu darbības organizēšanu, viņu gribas un piepūles virzīšanu uz izvirzīto mērķi. Lai bērns nenovērstos no darbības, svarīgs ir motīvs. Motīvam ir liela nozīme bērna pašregulācijā, kas ļauj viņam nenovērsties no darbības un valdīt pār sevi. Uzslava ir kā viens no svarīgākajiem motīviem bērnam. Pedagoga izteikts pozitīvs vērtējums

vienmēr ir kā motivācija bērnam, tas pastiprina gribas piepūli, kuru bērns ir parādījis darbības procesā (Ļubļinska, 1979).

Pirmsskolas vecumā attīstās estētiskās jūtas, intelektuālās jūtas, kā arī tikumiskās jūtas, kas balstās uz atdarināšanu un zināšanām. Bērnam veidojas pirmie morāles principi, viņš mācās vērtēt sevi un sev apkārtējos. Intelektuālās jūtas, parādās interesē par pasaku vai stāstu saturu. Bērni var uztraukties un ar nepacietību sekot līdz, kas notiks tālāk, gan nosoda, gan atbalsta varoņu rīcību. Bērnu viegli iekļaujas literārā darba saturā, dod padomus stāsta varoņiem un līdzpārdzīvo (Ļubļinska, 1979). Mākslas darbu tēli liek bērniem izjust dažāda veida emocijas, veidot kādu noteiktu attieksmi un viedokli par kādu tēmu, sniegt vērtējumu, bagātinot bērna jūtu gammu. Visas pārmaiņas, kuras literārais darbs veicina bērna domāšanā, maina arī bērna darbību (Vigotskis, 1991).

Pasakas bērnos izraisa garīgu aktivitāti, jo pasaku uztvere pirmsskolas vecumā ir tāda pati aktīva darbība kā rotaļa. Emocionālā pārdzīvojumā izraisīto garīgo aktivitāti pedagogs rosina paust aktīvā darbībā, tas var pilnveidot un attīstīt bērna prasmes dažādos virzienos, veicināt psihisko jomu attīstību.

3. 5-6 GADUS VECU BĒRNU SOCIĀLO PRASMJU ATTĪSTĪBAS SEKMĒŠANAS METODOLOĢIJA

Lai bērns spētu veiksmīgi dzīvot un realizēties šajā pasaulē, viņam ir jāapgūst un jāizprot gan šīs pasaules likumi, gan likumsakarības. Tā kā cilvēks ir viens no lielās pasaules sistēmu apakšsistēmām, viņam ir no sākuma jāiepazīst un jāizpēta sevi, jāatrod sava vieta. Tas ir veiksmīgāk īstenojams, ja bērnam ir saprotami vides, vietas un jēgas orientieri, pasaules uzbūves shēmas un izpratne par to, kur viņš atrodas kopējā pasaules sistēmā. Jebkurai kultūrai ir orientieri un izpratne par pasaules modeli. Pasaules modelis tiek atspoguļots pasakās, tradīcijās, rituālos valodā un tās kultūrā. Katra jaunā paaudze šo kultūras mantojumu saņem kā pamata bāzi, uz kuras nākotnē būvēt gan savu individuālo, gan kopējo savas paaudzes modeli (Gēbele, 2012).

Pasaku terapijas institūta direktore un pasaku autore Tatjana Zikeviča – Jevstignejeva atzīst, ka pasaku terapija ir kā līdzeklis dvēseles garīgā ceļa zināšanu nodošanai un cilvēka sociālajai realizācijai. Tā ir audzinoša sistēma, kas ir terapeitiska un atklāj zināšanas par dvēseles garīgo ceļu. Pasakas atklāj gan zināšanas par pasauli, gan tajā notiekošajiem procesiem, to jēgu un savstarpējām attiecībām. Paralēli tiek veidota saikne starp notikumiem pasakā un notikumiem reālajā dzīvē. Ar pasakas palīdzību ir iespējams audzināt un izglītēt bērnu, neuzspiežot savu viedokli (Zikeviča – Jevstignejeva, 2006).

Bērns radošās individualitātes pamats veidojas pirmsskolas vecumā. Viens no galvenajiem radošās individualitātes pašizpaušmes līdzekļiem ir valoda, kas ir arī komunikācijas līdzeklis. Lai sazināšanās starp vienaudžiem, gan bērnam ar pieaugušo būtu efektīva, svarīga ir gan precīza, gan izteismīga runa. Runas izteismīgumu nodrošina gan valodas līdzekļi, kas ir fonētiskie, leksiskie, sintaktiskie un intonatīvie, gan neverbālie valodas līdzekļi, kas ir mīmika, žesti, kustības, ķermeņa poza. Bērns valoda ir atšķirīga, tā ir estētiska, zinātkāres un mīlestības pilna. Bērni veido dažādus jaunvārdus, kā arī interesantus salīdzinājumus un izteikumus. Nozīmīgi ir gan tas, ka bērns runā, lasa un atstāsta, gan arī kādā valodā viņš to dara un kāda ir bērna attieksme pret runāto. Vai bērns var saskatīt skaisto ne tikai apkārtnē, kuru raksturo, bet arī vārdos, kurus viņš izmanto, lai apkārtni raksturotu (Markus, 2003).

Pirmsskolas vecumā viena no svarīgākajām prasmēm, kas bērnam apgūstama, ir valodas lietošana saziņā, dialoga veidošana. Ar dialogrunas palīdzību notiek iesaistīšanās dialogā. Dialogrunas apguve bērnam nodrošina pilnvērtīgu attīstību un aktivitāti, sazinoties ar citiem. Izmantojot 5-6 gadus vecu bērnu vadošo darbību rotaļu, bērnam tiek radītas daudzveidīgas

situācijas, kurās ir iespējams eksperimentēt ar valodu, vingrinoties gan tieši, gan netieši dialogrunas prasmes apgūvē (Stangaine, 2015). Bērna valodu ir iespējams bagātināt, rosinot vērot apkārtni, lasot skaļi, sarunājoties un stāstot, kā arī skaidrojot vāru tiešās un pārnestās nozīmes, to nianšes gan dzejā, gan folklorā. Tādā veidā tiek veicināta bērna vēlme izzināt apkārtējo pasauli, aicinot stāstīt par piedzīvoto, veicināta prasme būt drošam un izteikties emocionāli (Markus, 2003).

Pieaugušais bērnam var palīdzēt bagātināt valodu mācot vērot apkārtni, lasot skaļi, stāstot, sarunājoties ar viņus, lai bērnam rastos interese izzināt apkārtējo pasauli, lai bērnam rastos vēlme dalīties savos pārdzīvojumos. Darbs ar literatūru ir efektīvs mācību līdzeklis izglītībā, kuru izmanto visās kultūrās kopš valodas attīstīšanās. Tas rada kopības izjūtu, uzlabo zināšanas un atmiņu, ļauj analizēt un mācīties no dažādām sociālajām situācijām un attiecībām, veicina rakstītprasmes attīstību, kā arī paplašina radošo potenciālu.

3.1. Pasaku veidi

Pasaka iepazīstina ar realitāti un dzīvi tādu, kāda tā ir, parāda cēloņus un sekas, dažādus ceļus un iespējas, bet izvēli, kāda būs rīcība, to izdara rezultātā pats cilvēks. Pasaka ir radniecīga dvēselei. Pasakas valoda aizrauj, jo tās tēlainība labāk palīdz atcerēties lasīto vai stāstīto. Netieša lasītāja aizraušana palīdz labāk saprast pasakā atspoguļoto mācību vai vēstījumu (Gēbele, 2012).

Pasakas ir nākušas no tālas pagātnes. Tautā ir veidojušās pasakas pirms latviešu rakstītās literatūras sākumiem kopā ar citiem folkloras žanriem. Folkloru var uzskatīt par bērnu literatūras aizsācēju. Katram tautas daiļrades žanram ir savi priekšnoteikumi un apstākļi, lai varētu funkcionēt, saglabāties tautas atmiņā laikam ejot. Tautas pasakām šo procesu var raksturot kā aktīvu, radošu sadarbību starp pasakas stāstītāju un pasakas klausītāju, lai pasaka vienmēr būtu aktuāla saturā. Tautas pasakas parasti stāsta par to, kas tautai ir pats raksturīgākais un svarīgākais (Osmanis, 1977).

Tautas folklorā – pasakas, teikas un dainas- nodrošina bērnam iespēju pakāpeniski izveidot pasaules uzskatu, kas ir kā pamats personības būtībai. Tiek radīta iespēja atrast un saprast dzīves jēgu, savu vietu un lomu pasaulē (Gēbele, 2012). Pēc satura, kompozīcijas un mākslinieciskajiem tēliem latviešu tautas pasakas var iedalīt pasakās par dzīvnikiem, brīnumu pasakās un pasakās par sadzīvi. Visām pasaku grupām ir kopīga vienkārša kompozīcija, kurā skaidri tiek attēlota labā varoņa pozitīvā rīcība un morāli motivējošais sižets. Pasaka sastāv no trīs daļām: ievads ir koncentrēts, kurā iepazīstina ar darbības apstākļiem, galvenajiem varoņiem un varoņu turpmākajām gaitām. Galvenajā daļā seko varoņa piedzīvojumi, kā arī cīņa, kurā labais uzvar ļauno. Nobeigumā tiek formulēta pasakas galvenā donu, ar kādu pamācošu secinājumu (Reņģe, Lūsis, 1988).

Dzīvnieku pasakās personāži ir gan Latvijā sastopamie dzīvnieki, gan arī citu zemju dzīvnieki. Pasaku varoņi tēlaini attēlo cilvēku gan labās, gan sliktās rakstura īpašības. Dzīvnieku pasakās raksturīga ir arī mazo dzīvnieku, putnu vai kukaiņu uzvara pār lielākiem. Pasakas veido izpratni par dabas parādībām, atklāj trūkumus raksturā, kurus ir iespējams mainīt.

Sadzīves pasakās ir attēlota tautas ikdienas darba un sociālo attiecību sfēra. Šajās pasakās atklājas tautas negatīvā attieksme pret kungiem un mācītājiem. Pasakās tiek stāstīts par cilvēku savstarpējām attiecībām ģimenes lokā un mājās (Sīlis, 1981).

Brīnumu pasakās sižets ir sazarots. Galvenais varonis, virzoties uz savu mērķi, savā ceļā ir spiests veikt neparedzētus uzdevumus. Saturam ir raksturīga tēlainība un fantastika. Brīnumu pasakās tiek rosināts ticēt sev un saviem spēkiem, nebaidīties pieņemt palīdzību, kuru izmantot

cīņā ar pretinieku. Nobeigumā tiek akcentēts gandarījums par izpildīto uzdevumu. Ar šo pasaku palīdzību ir iespējams atšķirt labo no ļaunā, izprast tēlu iekšējos pārdzīvojumus. Brīnumu pasakās dažādas pārvērtības notiek ar savu jēgu. Jēga ir izzināt kaut ko, atrast savu patieso būtību, pārvarot grūtības. Pasakās ir ietverti dažāda veida uzdevumi, kas ir jāpaveic galvenajam varonim vai varoņiem. Uzdevumi ir paredzēti, lai varonis izaugtu, attīstītos personība un griba, lai tiktu atklāta pasaule ap sevi, savas spējas un pasaules kārtība, norūdītos raksturs un tiktu atrasta sava vieta pasaulē, pildāmie uzdevumi un dzīves misija (Gēbele, 2012).

Bērna fantāzija un dzīvā iztēle ir nozīmīga dvēseles īpašība, tādēļ pasakas šķiet viņam tik saistošas. Pasaka rosina aktīvu interesi par apkārtējo pasauli, veicina domāšanu un vēlmi izzināt. Bērnu iepriecina notikumi un tēli pasakās, vilina varoņa ceļš no zināmā uz nezināmo (Osmanis, 1977).

Pasaku izvēle ir atkarīga no bērnu interesēm un vajadzībām, kā arī pedagoga ieceres. Pasakai ir jāatbilst bērna vecumam un attīstības līmenim.

3.2. Pasaku iespējas sociālo prasmju attīstības sekmēšanā

Pirmsskolas vecumā bērnu iztēle galvenokārt ir reproduktīva, kas atspoguļojas dažādos darbības veidos: bērni atdarina, imitē un atkārto. Tādējādi svarīga loma ir pedagoga darbībai, kas ierosinātu bērņus meklēt jaunus, neparastus risinājumus, redzēt jauno un interesanto.

Pasaka ir kā instruments, ar kura palīdzību ir iespējams komunicēt, atbalstīt un veicināt bērna attīstību. Galvenais mērķis, izmantojot pasaku, ir pieaugušā un bērna mijiedarbība, kura ir virzīta uz bērna fizisko, sociālo, intelektuālo, emocionālo un garīgo attīstību. Pasaku vienkāršā valoda un metaforā ietērtās patiesības rosina bērna personības pašattīstību. Bērnā svarīgs ir pieradums un drošības izjūta, kas stiprina paļāvību. Nozīmīgi ir rituāli, kuru laikā tiek lasītas vai stāstītas pasakas. Viens no svarīgākajiem resursiem bērna vispārējai attīstībai ir emocionālā drošība, notikumu paredzamība, paļāvība un uzticēšanās (Gēbele, 2012).

Pasaka ir kā bērna audzināšanas līdzeklis, kas palīdz attīstīt apziņu, veidot pasaules redzējumu, veicināt radošo darbību, bagātināt bērna dvēseli (Osmanis, 1977).

Pieaugušā uzdevums ir atrast vecumam un situācijai atbilstošākās pasakas. Ja pasaka ir par vienkāršu vai par sarežģītu, bērnam nav interesanti un viņš nespēj uztvert pasakā pausto domu. Tāpat svarīgi ir veidot atbilstošu vidi un situāciju, kad lasīt bērņiem pasakas. Pieaugušā balss tembrs, intonācija nosaka arī to, kā bērns uztvers pasaku, kā situācija tiks viņam justies. Pasakas lasīšanas laikā videi ir jābūt tādai, lai bērns varētu aizdomāties par pasakas jēgu. Ar pasaku palīdzību bērns var saprast, ka situācijas dzīvē var būt gan labas, vai liktas, gan patīkamas vai nepatīkamas. Laba situācija var pārvērsties par sliktu, kā arī slikta situācija var sniegt kādu vērtīgu mācību. Kad bērns to saprot, viņam ir vieglāk apgūt vērtības un sadzīves likumus, kā arī izprast dažādas likumsakarības (Gēbele, 2012).

Bērns caur pasaku realizē pats sevi. Pasakas sniedz priekšstatus par lietu kārtību pasaulē. Pasakās tēli nav vienlaicīgi labi un ļauni, kā tas var būt dzīvē, pasakās asie kontrasti sniedz priekšstatus par vērtībām. Pasakas arī māca bērņiem empātiju (Freiberģa, 1997).

I.Freiberģa ir apkopojusi secinājumus par pasaku ietekmi uz bērna attīstību:

1. pasakas palīdz sakārtot pasauli bērna apziņā, jo tās atbilst viņa pasaules izpratnes īpatnībā;
2. pasakas apmierina bērna vēlmes, sniedz katarses nozīmi;
3. palīdz izprast un uzvarēt bailes (Freiberģa, 1997).

Bērna attieksmi pret pasakām nosaka dzīvē notiekošie procesi un dzīves aktualitātes. Pasakās ir attēlota cilvēku psihiskā realitāte, cilvēka dvēseles stāvoklis, garīgie meklējumi un dažādas pretrunas. Caur pasaku un ar to varoņu palīdzību bērniem ir vieglāk atpazīt un izprast personīgos pārdzīvojumus, savus psihiskos procesus. Pasaku pētnieki, terapeiti un psihologi norāda, ka pasakas metaforiskā daba tiek uztverta zemapziņas līmenī, kur notiek pozitīvas uzmanības iestatīšana, vērtību, pozīcijas un redzējumu pārstrukturēšana (Gēbele, 2012).

Pasakas spēj veicināt bērniem:

1. sociālo attīstību, atainojot dažādas sociālās situācijas un situāciju risinājumus;
2. fizisko attīstību caur pieaugušā klātbūtni;
3. emocionālo attīstību, veidojot patīkamu un mierīgu atmosfēru, rosinot fantāziju;
4. intelektuālo attīstību, veicinot vērtību un likumsakarību izpratni un veidojot zināšanas par pasauli;
5. garīgo attīstību, iepazīstoties ar vērtībām, izprotot dzīves un notikumu filozofisko jēgu (Gēbele, 2012).

D. Lieģeniece akcentē, ka bērnu raksturo aktivitāte mācību vidē un emocionāla attieksme pret veicamo darbību. Katru darbību pavada emocionālais stāvoklis. Emocionālais stāvoklis veido pozitīvu vai negatīvu attieksmi pret darbības procesu un tā mērķi. Lai izsauktu bērnam emocionālo pārdzīvojumu, pasakai ir jāapmierina bērna vajadzības un intereses, jāatbilst bērna sasniegtajam psihiskās attīstības līmenim. Bērna emocionālo attieksmi pret darbību mācību vidē var raksturot pēc vairākiem kritērijiem:

1. bērna attieksme pret darbības mērķi;
2. bērna pētnieciskajai darbībai atbilstošs mācību vides apstākļu nodrošinājums;
3. mijiedarbības veids starp bērnu un pedagogu;
4. psihisko procesu attīstības līmenis;
5. bērna pašvērtējums un "Es" tēls;
6. prasmju kvalitāte nepieciešamajai darbībai;
7. jūtu sintonijas un empātijas attīstības līmenis (Lieģeniece, 1999).

Fantāzijas elements pasakā atbrīvo cilvēkā uzkrājušos ikdienas spriedzi, attīsta bērna fantāziju. Pasaka kā audzināšanas līdzeklis nerada liekas emocijas un neaizvaino, tajā pat laikā norāda uz kādu problēmu gan tieši, gan netieši. Pasakas formātā pasniegts mācību materiāls veicina iztēles resursu aktivizēšanos, paplašina apziņas robežas.

Ar bērniem kopā analizējot pasakas, var apskatīt pasakās slēptās dzīves mācībstundas. Pasakas uzdevumam ir jābūt tādām, lai bērns šo uzdevumu varētu pārnest uz savu dzīves pieredzi,

redzēt saistību ar to vai konkrētā brīža uzdevumiem. Svarīgi ir, ka pasaka piedāvā vairākus atrisinājumus. Bērni paši var domāt arī pasakai turpinājumu. Pasakas uzdevuma mērķis ir, risinot kādu uzdevumu, stimulēt bērna ideju ģenerēšanu, lai paplašinātu redzesloku un domāšanu. Tāpēc bērniem ir jā māca, ka dzīves situācijas sastāv no daudzām detaļām. Uz situāciju ir jāskatās veselumā, ņemot vērā gan parādību un lietu mijsakarības, gan cēloņu un sekasakarības. Bērniības laikā cilvēkam ir jāapgūst viss, kas viņam būs nepieciešams, lai veiktu dzīves uzdevumus un pārvarētu dažādus pārbaudījumus (Gēbele 2012).

K.Egans literatūras apguvei ir izstrādājis bērna socializācijas teoriju. Ir pierādījies, ka bērna empātiju, socializāciju, kā arī vērtību attīstību ir iespējams sekmēt, ja iztēloto vidi izmanto tāpat kā fizisko vidi. Pasaka šajā vecumposmā ir visatbilstošākā mācību un socializācijas forma (Egans, 1979).

Pasaka pēc izlasīšanas ir jāpārrunā. Svarīgi ir aktualizēt bērna pieredzi ar pasakā aprakstītajiem notikumiem, kā arī ir nepieciešams noskaidrot bērna attieksmi. Rosinoši jautājumi un problēmjautājumi atklās gan bērna pieredzi, gan attieksmi (Baha, 2008). Sarunājoties bērns aktualizē un sakārto un nostiprina savu esošo pieredzi ar tekstā izvirzītajām problēmām un attēlotajiem notikumiem.

Pedagogs var rosināt mainīt pasakā aprakstīto situāciju, tas liek bērnam aktīvi domāt par savu pieredzi un priekšstatiem un pakārtot tos jaunās variācijās. Pasaku ir iespējams pārtraukt kulminācijas brīdī un ļaut bērniem pašiem izdomāt, kas varētu notikt pasakā tālāk. Lai bērns to spētu darīt, tiek izmantotas gan zināšanas, gan pieredze, gan iztēle. Tiek attīstītas verbālās prasmes, veicināta bērna pašapziņa un emocionalitāte (Baha, 2008).

Izmaiņas, ko bērnam rada literārais darbs, ietekmē arī viņa darbību. Bērni gan lasīto, gan dzirdēto atdarina un atspoguļo savās ikdienas darbībās, rotaļās, radošajos darbos. Ja pasaka bērnam izsauc emocionālu reakciju, tā aktivizē gan iztēli, gan prāta darbību, kas ļauj gūt dzīves pieredzi un veidot savu dzīves modeli (Vigotskis, 1991).

Bērna interesi un zinātkāri rosina vizuālie materiāli. Bilžu grāmatas pozitīvi ietekmē bērna prāta, estētiskās uztveres un valodas attīstību. Ilustrācijas stimulē bērnu noskaidrot literārā darba saturu ar teksta palīdzību (Stikāne, 1997). Emocionālu pārdzīvojumu veicina arī inscenējums. Inscenējums padara pasaku reālu. Pasakas izspēlēšana rosina bērnus pasakā pausto iekļaut savās ikdienas darbībās. Bērni mācās darboties vienotā kolektīvā – rast kompromisu, sadarboties, ieklausīties -, attīstīt runas prasmes.

Pedagoga uzdevums ir radīt atbilstošus apstākļus un vidi darbam ar pasaku. Bērna emocionālais pārdzīvojums rada iekšēju aktivitāti un ļauj labāk izprast pasakā pausto domu.

Pasakas var izmantot kā audzināšanas līdzekli, jo pasakā pausto mācību bērns var izprast labāk, jo tā bērnam ir tuva un labi saprotama. Pedagogam ir jāizvēlas pasakas atbilstoši vecumposmam un tēmai, lai tās varētu apmierināt bērnu vajadzības un intereses.

4. PĒTĪJUMS PAR PASAKU IZMANTOŠANU SOCIĀLO PRASMJU ATTĪSTĪBAS SEKMĒŠANĀ PIRMSSKOLĀ

4.1. Pētījuma metodoloģija

Pētījuma teorētisko bāzi sastāda teorētiskās literatūras analīze, kuras laikā tiek pētīti un apkopoti vairāku autoru viedokļi un atziņas, kuras ir veidojušās pedagoģiskā un psiholoģiskā darba procesā.

Darba autore izmantoja anketēšanas metodi. Anketēšana ir grupveida pētniecības metode, anketā iegūtie rezultāti var būt gan anonīmi, gan arī atklāti. Izmantojot anketēšanas metodi, īsā laikā posmā ir iespējams noskaidrot respondentu uzskatus kādā konkrētā jautājumā, kā arī iegūtie dati ir viegli analizējami. Anketēšanas laikā respondentiem jāaizpilda anketas forma. Darba autores veidotajā anketā izstrādātie jautājumi sniedz priekšstatu par pirmsskolas skolotāju pasaku vērtējumu, to izmantošanu pedagoģiskajā procesā, kā arī skolotāju vērojumus par bērnu attieksmi. Anketās iegūtie dati tiek apstrādāti un analizēti.

Lai noskaidrotu bērnu sākotnējās sociālās prasmes trīs kategorijās, tiek veikts sākotnējais pedagoģiskais novērojums. Pedagoģiskais novērojums ir viena no visizplatītākajām bērnu izpētes metodēm, ko izmanto personības pētīšanā, lai izprastu bērnu pēc objektīviem, ārēji uztveramiem rādītājiem: izturēšanās, runas veida, darbībām. Pedagoģiskajā novērojuma laikā ir iespējams veikt secinājumus par bērna psihisko procesu individuālajām īpatnībām, par personības, rakstura un temperamenta iezīmēm.

Apkopojot autoru domas un novērojumus, darba autore kā sociālo prasmju kritērijus bērniem pirmsskolā izvirza:

1. bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem;
2. bērna prasme pašorganizēties;
3. bērna komunikācijas prasmes.

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbības laikā tiek veikts darbs ar pasakām, kuras ir izvēlētas atbilstoši attīstāmajai sociālo prasmju kategorijai. Paralēli darbam ar pasakām notiek pedagoģiskais novērojums, lai secinātu pasaku ietekmi uz bērnu sociālajām prasmēm.

Pētījuma noslēgumā tiek novērtētas bērnu sociālās prasmes, kuras bija nepieciešams attīstīt. Iegūtie novērojumi tiek salīdzināti ar sākotnējo novērojumu un veikti secinājumi, vai pasakas ir veicinājušas sociālo prasmju apguvi.

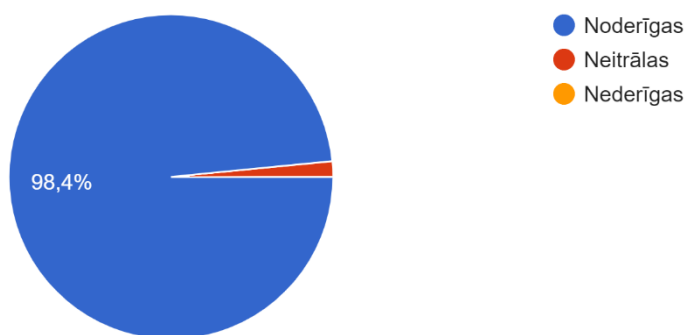
4.2. Pētījuma norises gaita

Pētījuma sākumā darba autore ar anketas palīdzību vēlējās noskaidrot pirmsskolas skolotāju vērtējumu un attieksmi pret pasakām. Anketa sastāv no 10 jautājumiem. Anketas aizpildīšanā piedalījās 129 pirmsskolas skolotāji (Pielikums nr. 1).

1. jautājums.

1. Kāda ir Jūsu attieksme pret pasakām?

129 atbildes

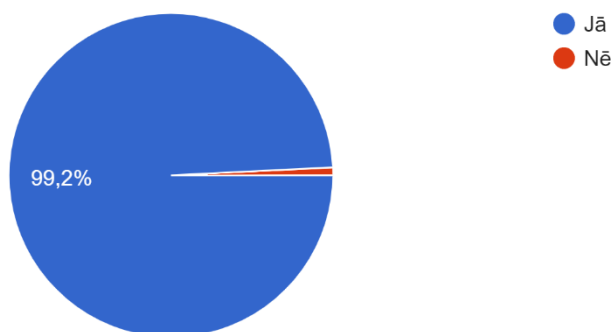
4.2.1. att. 1. jautājuma atbilžu diagramma

127 respondenti atbildēja, ka pasakas ir noderīgas, 2 respondenti atbildēja, ka pasakas ir neitrālas. Iegūtie dati liecina, ka skolotāju attieksme pret pasakām ir pozitīva, ja skolotājam ir pozitīva attieksme pret kādu mācību līdzekli, viņš to izmantos savā pedagoģiskajā darbā.

2. jautājums.

2. Vai savā pedagoģiskajā darbā izmantojat pasakas?

129 atbildes

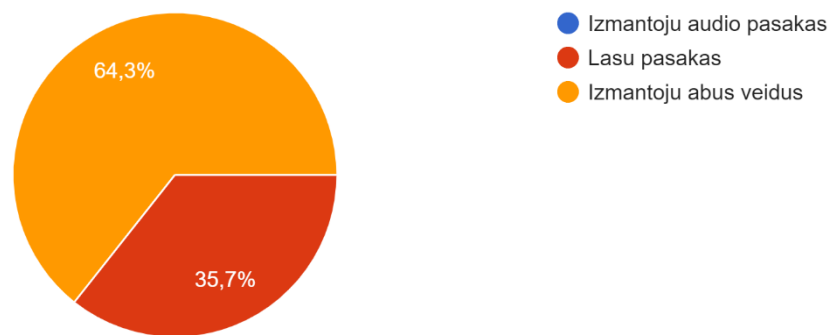
4.2.2. att. 2. jautājuma atbilžu diagramma

128 respondenti atbildēja, ka savā pedagoģiskajā darbā izmanto pasakas, 1 respondents atbildēja, ka pasakas pedagoģiskajā darbā neizmanto. Iegūtie dati apliecina, ka pirmsskolas skolotāji Latvijā savā pedagoģiskajā darbā izmanto pasakas, iepazīstinot bērnu ar pasaku daudzveidību un sniedzot tam priekšstatu par literatūru kā mākslas veidu.

3. jautājums.

3. Izmantojat audio pasakas vai lasāt pasakas?

129 atbildes

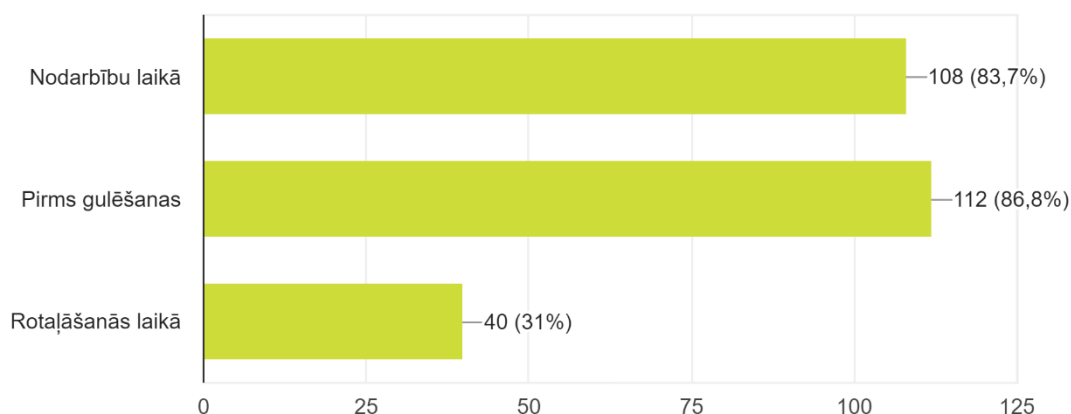
4.2.3. att. 3. jautājuma atbilžu diagramma

Neviens no respondentiem neizmanto pedagoģiskajā darbā tikai audio pasakas, 46 respondenti tikai lasa pasakas, 83 respondenti izmanto gan audio pasakas, gan lasa pasakas. Iegūtie dati parāda, ka pirmsskolas skolotājiem svarīgi nodot pasakā pausto informāciju arī mutiski. Lasot pasakas, ir iespējams mainīt intonāciju, paskaidrot konkrētus momentus vai vārdus, ja tas ir nepieciešams.

4. Jautājums (jautājumā iespējams atzīmēt vairākas atbildes).

4. Kad lasāt/klausāties pasakas?

129 atbildes

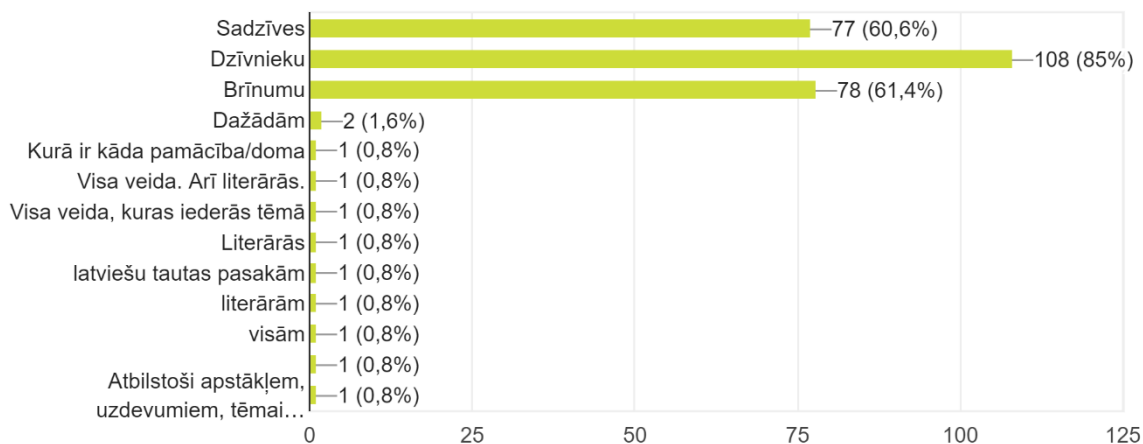
4.2.4. att. 4. jautājuma atbilžu diagramma

108 respondenti ir atzinuši, ka pasakas tiek izmantotas nodarbību laikā, pirms atpūtas pusdienlaikā pasakas tiek izmantotas 112 respondentu vidū, savukārt rotaļāšanās laikā 40 respondenti atzīst, ka arī izmanto pasakas. Analizējot datus ir iespējams secināt, ka pasakas lielākoties tiek izmantotas nodarbību laikā, kā arī pirms gulēšanas. Atbilstoši izvēlēta pasaka pirms miega bērnu nomierina un sniedz bērnam iespēju pilnvērtīgi atpūsties. Pedagoģiskajā darbā pasakas ir iespējams pielietot gan mācību, gan audzināšanas procesā.

5. jautājums (jautājumā iespējams atzīmēt vairākas atbildes).

5. Kādām pasakām dodat priekšroku?

127 atbildes

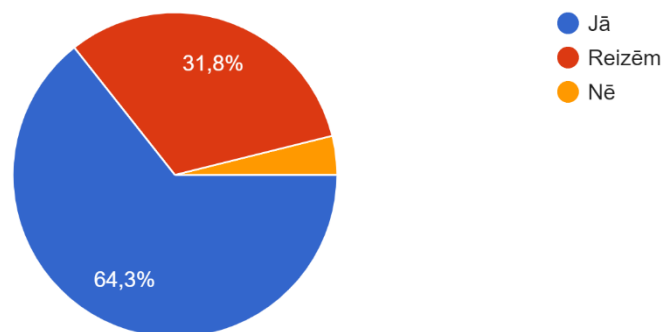
4.2.5. att. 5. jautājuma atbilžu diagramma

Dzīvnieku pasakām priekšroku dod 108 respondenti, brīnumu pasakām dod priekšroku 78 respondenti, sadzīves pasakām priekšroku dod 77 respondenti, tika sniegtas arī tādas atbildes, kā dažāda veida, ar kādu pamācību, literārajām un tautas pasakām, atkarībā no nepieciešamības. Pasaku veidu un sižetu skolotājam ir nepieciešams izvēlēties atbilstoši situācijai un izvirzītajam mērķim. Pasakai ir jāatbilst bērna vecumposmam un attīstības līmenim.

6. jautājums.

6. Vai pēc pasakas lasīšanas/noklausīšanās parrunājat varoņu rīcību?

129 atbildes

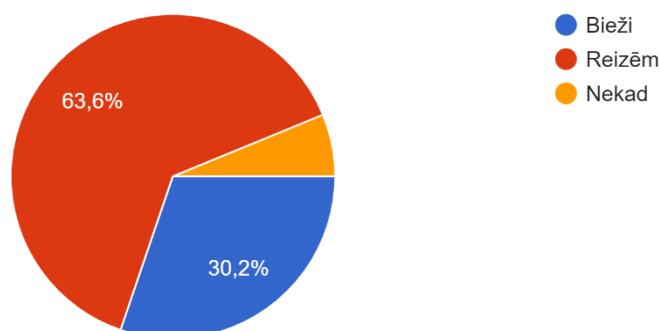
4.2.6. att. 6. jautājuma atbilžu diagramma

Pēc pasakas noklausīšanās 83 respondenti pārrunā pasaku, 41 respondents reizēm pārrunā pasaku, savukārt 5 respondenti nepārrunā pasakas. Ja pasaka tiek izmantota pedagoģiskajā procesā kā mācību līdzeklis, pasakas pārrunāšana dod iespēju bērnam aktualizēt pasakas sižetu, problēmjautājumus, saprast to, ka nav bijis līdz galam skaidrs un analizēt pasaku.

7. jautājums.

7. Vai pasaku mēdzat izspēlēt rotaļās vai citās ikdienas aktivitātēs?

129 atbildes

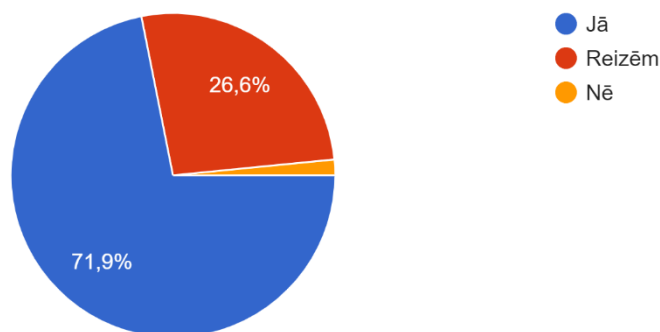
4.2.7. att. 7. jautājuma atbilžu diagramma

39 respondenti pasakas izspēlē bieži ikdienā, 82 respondenti pasakas izspēlē reizēm, 8 respondenti pasakas neizspēlē ikdienas aktivitātēs. Iegūtie dati liecina, ka skolotāji pasakas neiesaista bieži rotaļās un ikdienas darbībās. Pasaku iesaistīšana ikdienas darbībās ļauj bērnam nostiprināt pasakā iegūto informāciju, kā arī pamācības vai uzvedības modeļus. Tā bērnam var bagātināt fantāziju, attīstīt dažādas prasmes, kā arī veikt audzinošas funkcijas.

8. jautājums.

8. Vai bērni lūdz atkārtoti lasīt/klausīties kādu pasaku?

128 atbildes

4.2.8. att. 8. jautājuma atbilžu diagramma

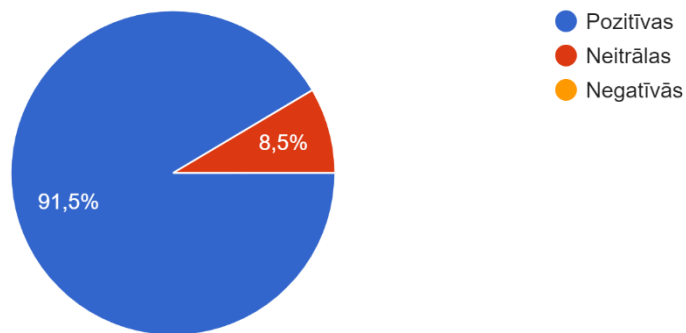
92 respondenti atzīst, ka bērni lūdz atkārtoti lasīt pasaku, 34 respondenti atzīst, ka bērni reizēm lūdz atkārtoti lasīt pasaku, savukārt 2 respondenti atzīst, ka bērni nelūdz pasaku atkārtoti

lasīt. Ja bērns lūdz atkāroti lasīt/ klausīties pasaku, var secināt, ka tā apmierina viņa tā brīža vajadzības un intereses.

9. jautājums.

9. Kādas visbiežāk ir bērnu emocijas pēc pasakas noklausīšanās?

129 atbildes

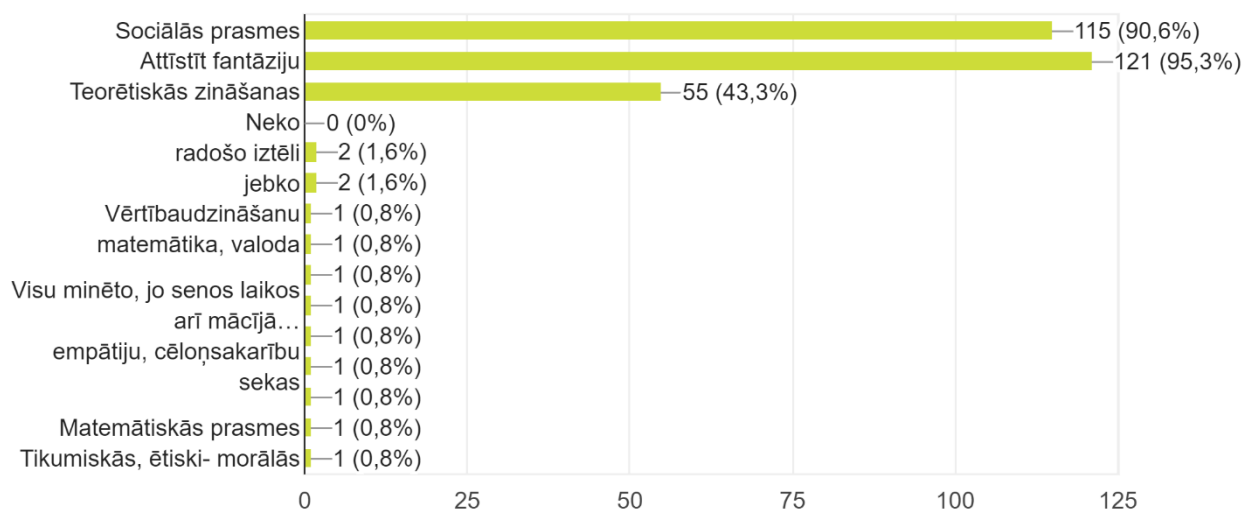
4.2.9. att. 9. jautājuma atbilžu diagramma

118 respondenti atbildēja, ka pasakas rada bērniem pozitīvas emocijas, 11 respondenti atbildēja, ka pasakas rada bērniem neitrālas emocijas. Bērna emocionālais pārdzīvojums rada iekšēju aktivitāti un ļauj labāk izprast pasakā pausto domu. Pedagogam ir jāizvēlas pasakas atbilstoši vecumposmam un tēmai, lai tās varētu apmierināt bērnu vajadzības un intereses.

10. jautājums (jautājumā iespējams atzīmēt vairākas atbildes).

10. Ko būtu iespējams apgūt ar pasaku palīdzību?

127 atbildes

4.2.10. att. 10. jautājuma atbilžu diagramma

115 respondenti ir atzīmējuši, ka ar pasaku palīdzību ir iespējams apgūt sociālās prasmes, 121 respondents ir atzīmējis, ka ar pasaku palīdzību ir iespējams attīstīt fantāziju, 55 respondenti ir atzīmējuši, ka ar pasaku palīdzību ir iespējams apgūt teorētiskās zināšanas, tika sniegtas arī tādas atbildes, kā tikumiskās un ētiskās normas, vērtībaudzinašanu, konkrētas teorētiskās zināšanas, kā arī, ka ar pasaku palīdzību ir iespējams apgūt visu. Pedagoģa uzdevums ir radīt atbilstošus apstākļus un vidi darbam ar pasaku. Pasaku lasīšana rada kopības izjūtu, uzlabo zināšanas un atmiņu, ļauj analizēt un mācīties no dažādām sociālajām situācijām un attiecībām, veicina rakstītprasmes attīstību, kā arī paplašina radošo potenciālu.

Pedagoģa uzdevums ir radīt atbilstošus apstākļus un vidi darbam ar pasaku.

Analizējot anektēšanā iegūtos rezultātus, var secināt, ka skolotāji savā pedagoģiskajā darbā izmanto pasakas un secina, ka tām ir daudz ieguvumu un pielietojuma gan mācību procesā, gan audzināšanas procesā. Pirmsskolas skolotājas atzīst, ka bērni izrāda interesi un vēlmi klausīties pasakas.

Pētījums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē, pētījumā piedalījās 18 bērni vecumā no 5 līdz 6 gadiem. Darba autore veica sākotnējo bērnu novērojumu 3 kategorijās: 1. bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem, 2. bērna prasme pašorganizēties, 3. bērna komunikācijas prasmes. Sākotnējais novērojums sniedz priekšstatu par bērnu sociālajām prasmēm konkrētajās jomās.

4.2.1. tabula

Bērnu sākotnējie novērojumi

Bērna vārds	Bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem	Bērna prasme pašorganizēties	Bērna komunikācijas prasmes
Patriks	Nav agresīvs, izpalīdzīgs, draudzīgs, ļoti aktīvs.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami ar paplašinātiem teikumiem, vēlas teikt visu priekšā.
Laura	Pret konkrētiem bērniem, kuri ir mazāki par viņu agresīva, uzbāzīga, vēlas ņemt nost rotaļlietas citiem.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu, kad skolotāja aicina.	Plašs vārdu krājums, ļoti vēlas izrīkot citus, izsakās skaidri ar paplašinātiem teikumiem.
Ralfs	Bērns nav iejuties grupas kolektīvā, jo ir pirmo gadu šajā	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās	Nedrošs, ar valodas problēmām, apmeklē logopēda nodarbības,

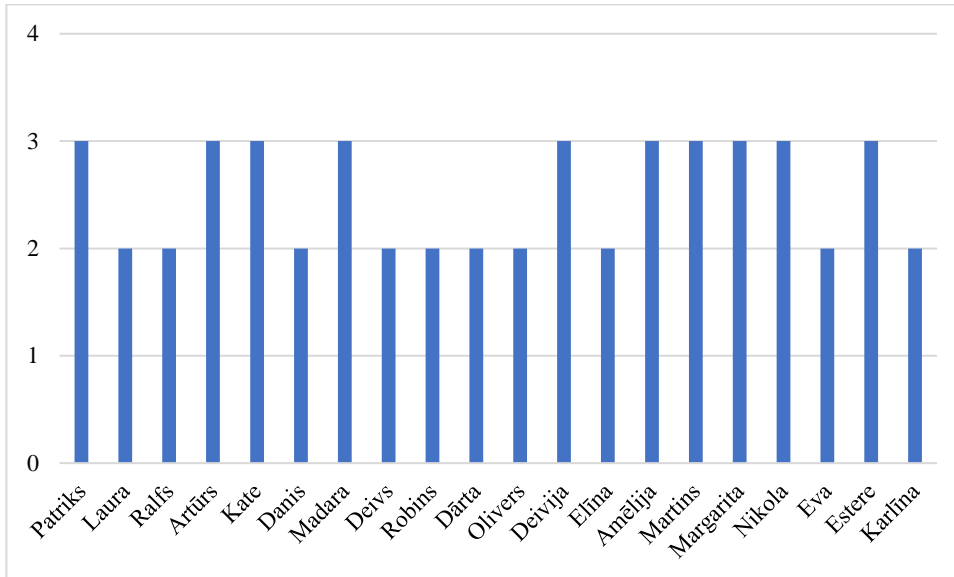
	grupā. Emocionāls, ar mazu draugu loku kontaktējās. Ļoti aktīvs.	situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	cenšas izteikties skaidri un saprotami.
Artūrs	Nav agresīvs, izpalīdzīgs, draudzīgs.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu, kad skolotāja aicina.	Plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami ar paplašinātiem teikumiem
Kate	Nav agresīva, draudzīga, dalās ar visiem bērniem ar līdzatnestajām rotaļlietām	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Runā divās valodās, gan krievu valodā, gan latviešu valodā plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami un paplašinātiem teikumiem.
Danis	Bieži atvadās no rīta no mammas ar grūtībām, nav agresīvs, draudzīgs, sevi uzskata par mazu, jo ir salīdzinoši maza auguma.	Sadzīves situācijās jāmudina būt aktīvākam, neizrāda pats vēlmi kaut ko darīt.	Krievvalodīgs bērns, krievu valodā plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami, latviešu valodā sarunvalodas līmenis. Vairāk komunicē ar bērniem, kuri arī saprot krievu valodu.
Madara	Nav agresīva, draudzīga, izpalīdzīga.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami ar paplašinātiem teikumiem.
Deivs	Agresivitāti izrāda pret savu brālēnu, kurš arī iet šajā grupā. Pret citiem bērniem draudzīgs.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami ar paplašinātiem teikumiem.
Robins	Agresivitāti izrāda pret savu brālēnu, kurš arī iet šajā grupā. Pret citiem bērniem draudzīgs. Dalās ar visiem bērniem ar	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami ar paplašinātiem teikumiem.

	līdzatnestajām rotaļlietām.		
Dārta	Nav agresīva, patīk pavadīt laiku un spēlēties vienatnē.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu. Īpaši pievērš uzmanību tīrībai, pati vēlas saslaucīt netīrumus.	Valodas problēmas, apmeklē logopēdes nodarbības.
Olivers	Agresīvs, ja nepanāk savu. Ikdienā draudzīgs, dalās ar līdzatnestajām rotaļlietām.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu pēc skolotājas aicinājuma.	Plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami ar paplašinātiem teikumiem.
Deivija	Nav agresīva, ļoti aktīva, draudzīga.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Mēdz kautrēties pieiet pie bērna un uzsākt pati sarunu vai spēli. Valodas problēmas, apmeklē logopēdu.
Elīna	Nav agresīva, patīk pavadīt laiku un spēlēties vienatnē, ja kāds bērns aicina spēlēties kopā, reizēm piekrīt.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Klusa, ļoti maz komunicē gan ar bērniem, gan ar pieaugušajiem.
Amēlija	Nav agresīva, draudzīga, aktīva.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Krievvalodīgs bērns, krievu valodā plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami, latviešu valodā sarunvalodas līmenis. Vairāk komunicē ar bērniem, kuri arī saprot krievu valodu.
Martins	Nav agresīvs, izpalīdzīgs, draudzīgs.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Plašs vārdu krājums, ļoti vēlas izrīkot citus, izsakās skaidri ar paplašinātiem teikumiem.
Margarita	Nav agresīva, draudzīga, centīga.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par	Krievvalodīgs bērns, krievu valodā plašs

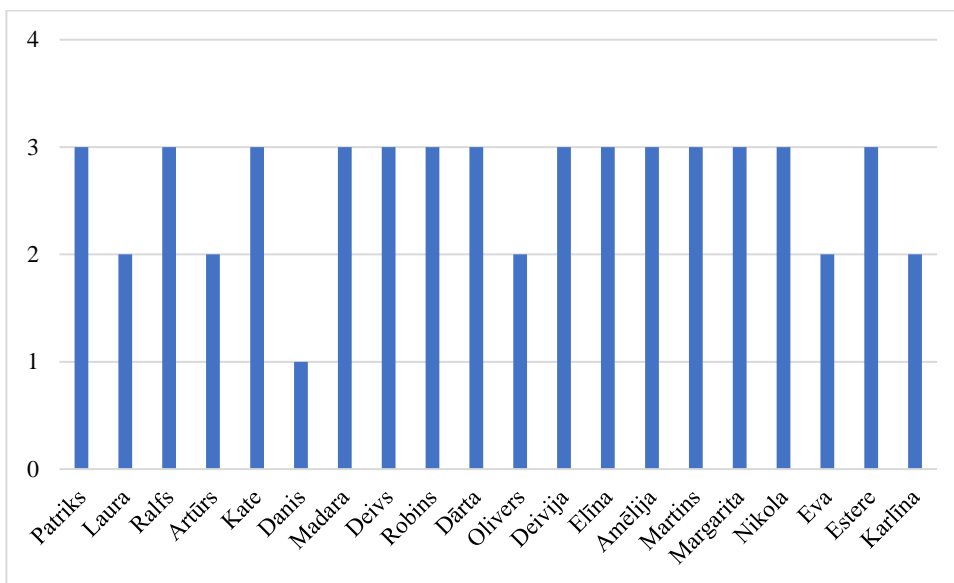
		sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami, latviešu valodā saprot maz, bet cenšas apgūt valodu. Vairāk komunicē ar bērniem, kuri arī saprot krievu valodu.
Nikola	Nav agresīva, draudzīga, nedaudz kautrīga, dalās ar līdzatnestajām rotaļlietām.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu.	Runā divās valodās, gan krievu valodā, gan latviešu valodā plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami un paplašinātiem teikumiem
Eva	Pret konkrētiem bērniem ir agresīva. Niķīga, vēlas vienmēr panākt savu, nevēlās ieklausīties citos.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu pēc skolotājas aicinājuma.	Runā divās valodās, gan krievu valodā, gan latviešu valodā plašs vārdu krājums, izsakās skaidri un saprotami un paplašinātiem teikumiem
Estere	Nav agresīva, draudzīga.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu. Patīk saimnieciskie darbi grupā.	Plašs vārdu krājums, ļoti vēlas izrīkot citus, izsakās skaidri ar paplašinātiem teikumiem
Karlīna	Nav agresīva, draudzīga, tic visam, ko citi saka.	Patstāvīgi ģērbjas, spēj parūpēties par sevi konkrētās situācijās, sakārto un uzkopj savu darba vai spēļu vietu pēc skolotājas aicinājuma.	Valodas problēmas, apmeklē logopēda nodarbības, mazs vārdu krājums.

Bērni konkrētajā grupā ir jau trešo gadu. Šajā gadā grupas kolektīvam ir pievienojušies 2 bērni. Bērni grupā patstāvīgi spēj izvēlēties sev interesējošas nodarbes. Ne visi bērni visās situācijās lūdz palīdzību, ja tas ir nepieciešams. Bērni pēc skolotājas lūguma prot sastāties pa pāriem, doties pastaigā pa iestādes teritoriju. Bērni prot ievērot drošības noteikumus gan grupas telpā, gan guļamistabā, gan sporta zālē un zālē, kur notiek mūzikas nodarbības, gan arī grupas rotaļu laukumīnā un pastaigu laikā.

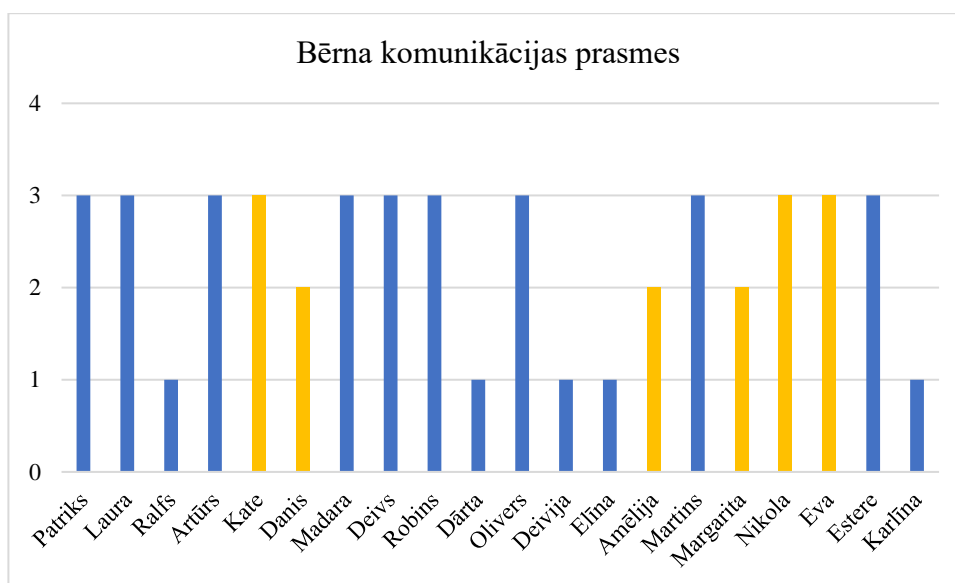
Autore, apkopojot bērnu novērojumus, tos ir attēlojusi diagrammās.

4.2.11. att. **Bērnu attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem**

4.2.12. att. **Bērna prasme pašorganizēties**

4.2.13. att. Bērna komunikācijas prasmes (ar oranžu krāsu ir atzīmēti krievvalodīgie bērni)

Pēc novērojuma autore secina, ka grupā ir jāstrādā vēl ar sadarbības prasmēm, tā kā vienam no jaunpienācējiem ir grūtāk iejusties, komunikācijas prasmēm, kārtības uzturēšanu bez skolotājas mudinājumiem.

Lai veicinātu grupā nepieciešamo sociālo prasmju attīstību, darba autore izmanto 5 pasakas:

1. Vladimirs Sutejevs “Zem sēnītes” (Helmane, 1979);
2. Lina Žutaute “Kika Mika un nozagtais laiks” (Žutaute, 2018);
3. Lina Žutatie “Kika Mika un nekārtības rūķītis” (Žutaute, 2017);
4. Šērlīja Bārbera “Trusenīte Marta un negaidītie viesi” (Bārbera, 1993);
5. Kārlis Skalbe “Ziemssvētki mežā” (Skalbe, 1979).

Ar katru pasaku darbs tiek sadalīts divās dienās. Pirmajā dienā pasaka tiek izlasīta un pārrunāta, tiek akcentēta pasakas būtība un svarīgie aspekti, izvirzīti problēmjautājumi, uz kuriem bērni cenšas rast atbildi. Bērni dalās savā pieredzē un veido ieteikumus pasakas varoņiem. Ieteikumu izteikšanas procesā darba autore aicina bērnus ieklausīties citu bērnu ieteikumos un pacelt roku, ja šādu ieteikumu arī viņš būtu izteicis. Bērni patstāvīgi domā, kā varētu pasaka turpināties vai mainīties. Otrajā dienā bērni tiek rosināti atcerēties pasaku un atstāstīt to. Darba autore bērniem palīdz atcerēties un veidot secīgu stāstījumu.

V.Sutejeva pasaka “Zem sēnītes”.

Pirmajā dienā, skolotāja lasa bērniem pasaku. Pēc pasakas noklausīšanās notiek pasakas pārrunāšana, skolotāja uzdod jautājumus un liek bērniem analizēt un veidot situācijas:

1. Kādi zvēri un kukaiņi centās paslēpties zem sēnītes?
2. Kāpēc viņi centās paslēpties?

3. Kā visiem pietika vietas?
4. Kā sēne izauga lielāka?
5. Kādas rakstura īpašības piemita zvēriem un kukaiņiem?
6. Vai tu palīdzētu citam?
7. Kā rīkotos zvēri un kukaiņi, ja sēnes mežā nebūtu?
8. Ko tu ieteiktu katram no pasakas varoņiem?

Otrajā dienā, kad notiek darbs ar pasaku, bērni tiek rosināti atcerēties pasaku un atstāstīt to. Pēc tam bērni tiek aicināti iesaistīties kopīgā problēmas risināšanas procesā. Pa apakšgrupām bērni tiek rosināti veidot sēnīti tik lielu, lai zem tās varētu paslēpties visi apakšgrupas biedri. Darba autore piedāvā izmantot grupas krēsliņus, ir iespējams sabīdīt galdus, pieejami dažāda lieluma lakati. Bērni darba procesā izrāda ļoti lielu interesi, no sākuma bija bērni, kuri nezināja, ar ko īsti sākt. Bērni iedvesmojās cits no cita, tika bīdīti gan galdi, gan krēsli likti tā, lai pārlietot lakatu, varētu zem tiem palīst. Bērni arī centās izdekorēt savu sēnīti, izmantojot vairākus lakatus. Pēc sēnīšu izveidošanas, bērni vēlējās izmēģināt arī citu bērnu veidotās sēnītes.

L. Žutautes pasaka “Kika Mika un nozagtais laiks”.

Pirmajā dienā, skolotāja lasa bērniem pasaku. Pēc pasakas noklausīšanās notiek pasakas pārrunāšana, skolotāja uzdod jautājumus un liek bērniem analizēt un veidot situācijas:

1. Kuriem Kikas Mikas ģimenes locekļiem tika nozagts laiks?
2. Kāpēc Kika Mika domāja, ka laiks ir nozagts?
3. Kā Kika Mika centās laiku atgūt?
4. Vai tev vienmēr pietiek laiks visam?
5. Kad tev šķiet, ka laika nav, ka laiks ir nozagts?
6. Kā varētu ietaupīt laiku?
7. Kad tev šķiet, ka laiks ir ļoti daudz un lēni iet uz priekšu?
8. Ko varētu darīt Kika Mika un viņas ģimenes locekļi, ja laiks būtu ļoti daudz un lēni ietu uz priekšu?

Otrajā dienā, kad notiek darbs ar pasaku, bērni tiek rosināti atcerēties pasaku un atstāstīt to. Darbā bērni tiek rosināt izprast laiku un nepieciešamību sadarboties. Darba autore piedāvā dažādas darbības, kuras veikt uz laiku: pupiņu pārlasīšana, lego klucīšu sagrupēšana pa krāsām, zīmūļu asināšana. Bērni no sākuma veic darbību pa vienam 3 minūtes. Katram ir kartīte, kur bērns atzīmē, kā viņam veicās darbā. Nākamo darbību bērni veic pa diviem 3 minūtes. Bija bērni, kuri izrādīja azartu un centās izdarīt visu cik vien ātri tas ir iespējams, citi bērni centās veikt darbu ļoti akurāti

un lēnāk. . Pēc darbības pabeigšanas, bērni secina, kurā situācijā bija ātrāk veikt darbību – vienam pašam vai tad, kad kāds palīdz.

L.Žutantes pasaka “Kika Mika un nekārtības rūķis”.

Pirmajā dienā, skolotāja lasa bērniem pasaku. Pēc pasakas noklausīšanās notiek pasakas pārrunāšana, skolotāja uzdod jautājumus un liek bērniem analizēt un veidot situācijas:

1. Kāpēc nekārtības rūķis ieradās pie Kikas Mikas?
2. Kāpēc Kika Mika nebija sakārtojusi savas lietas?
3. Ko būtu nepieciešams darīt, lai izvairītos no nekārtības rūķa ierašanās?
4. Kā izvērstos notikumi, ja Kika Mika būtu savas lietas sakārtojusi?
5. Kā izvērstos notikumi, ja Kika Mika nebūtu izpildījusi nekārtības rūķīša dotos uzdevumus?
6. Vai tevi kādreiz ir apmeklējis nekārtības rūķītis?
7. Ko darīt, lai nekārtības rūķītis neierastos?

Otrajā dienā, kad notiek darbs ar pasaku, bērni tiek aicināti kārtot grupu, savu groziņu un pašu skapīšus. Darba autore rosina bērnus sadarboties, lai veicamais darbs noritētu raitāk, atceroties pasaku “Kika Mika un nozagtais laiks”. Bērni tiek sadalīti pa centriem grupiņā. No sākuma bērniem jānovērtē, cik kārtīgs ir konkrētais centrs un jāatzīmē kartītē. Pēc centra sakārtošanas bērni atzīmē atkal kartītē, kāds viņuprāt tagad ir konkrētais centrs. Attiecīgi pēc tam katrs bērns pats atzīmē savā kartītē cik kārtīgs ir viņa groziņš un skapītis un cik kārtīgs tas ir pēc kārtošana. Kopīgi tiek secināts, kad ir vieglāk uztvert un atrast apkārt esošos priekšmetus un lietas – kad viss ir sakārtots, vai kad viss ir nekārtīgs. Tiek aktualizēta kārtības ievērošanas nozīmība.

Š.Bārberas pasaka “Trusenīte Marta un kaķenīte Tabita”.

Pirmajā dienā, skolotāja lasa bērniem pasaku. Pēc pasakas noklausīšanās notiek pasakas pārrunāšana, skolotāja uzdod jautājumus un liek bērniem analizēt un veidot situācijas:

1. Kam gatavojās trusenīte Marta un kaķenīte Tabita?
2. Kā viņas gatavojās?
3. Kāda bija trusenīte un kaķenīte?
4. Kas būtu noticis, ja kaķenīte un trusenīte nepalīdzētu putniem un dzīvniekiem mežā?
5. Vai tu palīdzī ziemā dzīvajām radībām?
6. Kā būtu iespējams gada aukstajā laikā palīdzēt dzīvajām radībām?

Otrajā dienā, kad notiek darbs ar pasaku, bērni tiek aicināti veidot pa pāriem putnu barotavas no kartona iepakojumiem. Izveidotās putnu barotavas bērni piepilda un tās tiek izkārtas

pirmsskolas izglītības iestādes teritorijā. Bērni jūta gandarījumu, kad kopīgi bija izveidojuši kaut ko tādu, kas palīdz tiem, šajā gadījumā putniem, kuriem ir nepieciešama palīdzība.

K.Skalbes pasaka “Ziemassvētki mežā”.

Pirmajā dienā, skolotāja lasa bērniem pasaku. Pēc pasakas noklausīšanās notiek pasakas pārrunāšana, skolotāja uzdod jautājumus un liek bērniem analizēt un veidot situācijas:

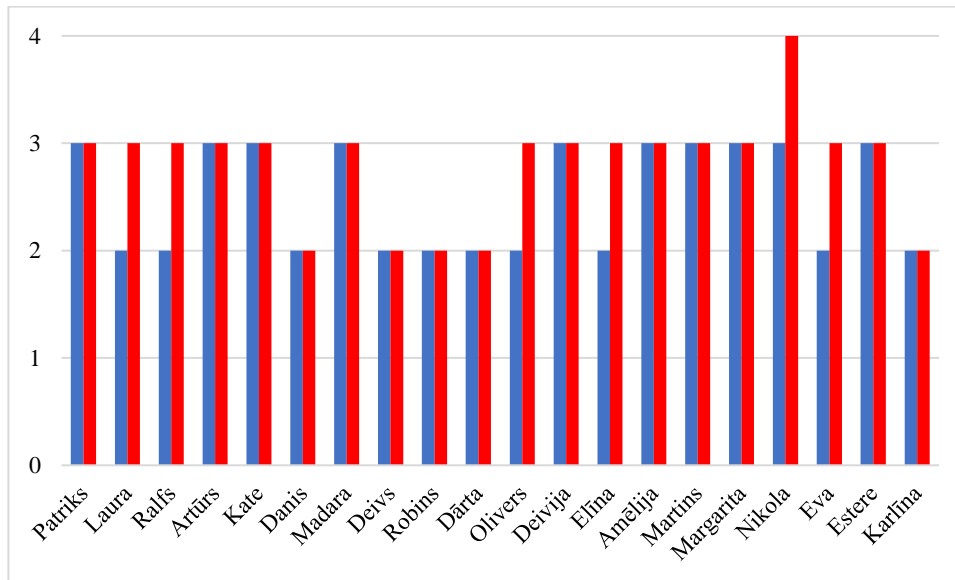
1. Ko visi svinēja mazajā meža mājiņā?
2. Kas nāca svinēt Ziemassvētkus?
3. Vai ciemiņiem bija līdz cienasts? Ko tie atnesa?
4. Kāpēc melnais krauklis nenāca mājiņā?
5. Kā jutās krauklis?
6. Ko tu darītu kraukļa vietā?
7. Kā varētu rīkoties pārējie ciemiņi?

Otrajā dienā, kad notiek darbs ar pasaku, bērni tiek rosināti palīdzēt vecajam krauklim atrast savus paslēptos labumus. Bērni zīmē krauklim karti, kur viņš savus ēdamos labumus ir paslēpis, bet aizmirsis, kur tie atrodas. Pēc darbu pabeigšanas tiek veidota izstāde un katrs bērns pastāsta par savu izveidoto karti un vai krauklis tagad varētu visu atrast. Tiek akcentēta arī nozīmība stāstīt par savām grūtībām un prasme lūgt palīdzību un palīdzēt vienam otram.

Darbā pēc pasakas lasīšanas un stāstīšanas, ikdienas darbībās tiek akcentēti kādi notikumi no pasakas, kādas atziņas, lai bērnam tās nostiprinātos apziņā. Pasakas bagātina bērna vārdu krājumu, attīsta valodu, veicina uztveri. Veicot dažāda veida darbības ikdienā, kuras ir nepieciešamas visai grupai, tiek attīstīta patstāvība un kopības apziņa. Darbību veikšana liek bērnam ticēt saviem spēkiem, darboties radoši, sadarboties un pieņemt lēmumus.

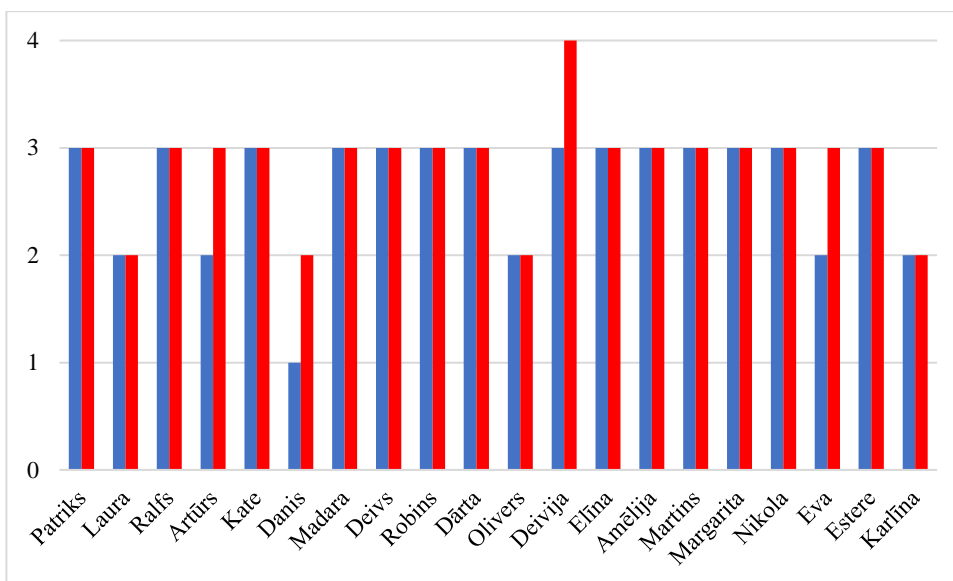
4.3. Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze

Pēc sākotnējā novērojuma darba autore secināja, ka grupā ir jāstrādā vēl ar sadarbības prasmēm, tā kā vienam no jaunpienācējiem ir grūtāk iejusties, komunikācijas prasmēm, kārtības uzturēšanu bez skolotājas mudinājuma. Diagrammās ar zilu krāsu ir attēlots sākotnējais novērojums, ar sarkano krāsu ir atzīmētas izmaiņas bērnu sociālo prasmju jomās.

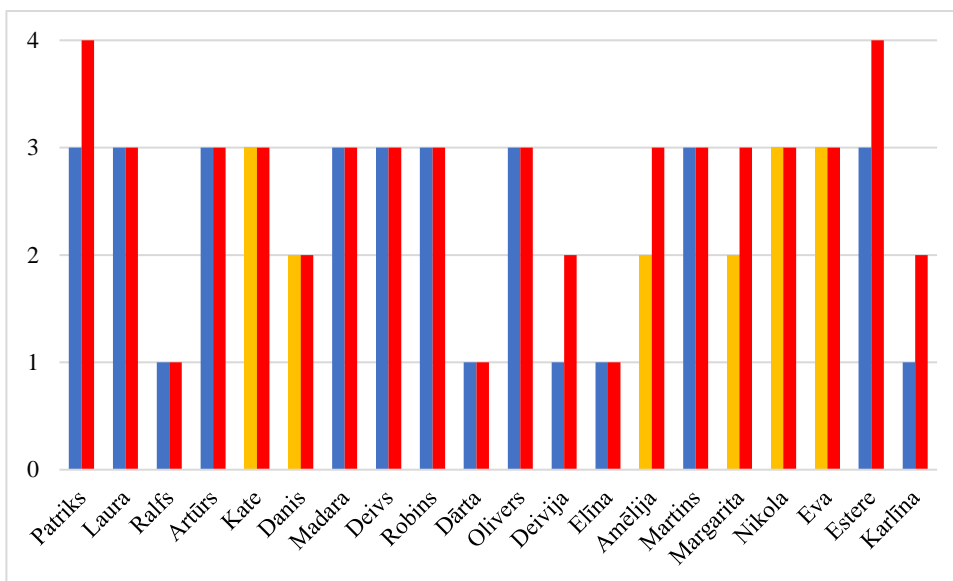
4.3.1. att. Bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem

Pēc darba ar pasakām darba autore ir secinājusi, ka Laura ir kļuvusi mazāk agresīva, Ralfs grupas vidē jūtas labāk, ir izveidojis ciešākas saites ar konkrētiem bērniem, Olivers izrāda izteiktu vēlmi spēlēties un darboties ar citiem, Elīnai reizes, kad piekrīt spēlēties ar citiem, ir biežākas, Nikola kļuvusi atvērta ar bērniem, ar kuriem ir izveidojies ciešākais kontakts, Evai agresivitāte ir mazinājusies.

4.3.2. att. Bērna prasme pašorganizēties

Pēc darba ar pasakām darba autore ir secinājusi, Artūrs darba vai spēļu vietu kārtot pats, Danis lēni, bet pats ir sācis iesaistīties sadzīves situācijās, Deivija ļoti aktīvi uzmana, vai bērni, kuriem blakus ir skapīši un groziņi tos ir sakārtojuši, Eva bez skolotājas mudinājuma ir sākusi kārtot savu darba vai spēļu vietu.

4.3.3. att. Bērna komunikācijas prasmes

Patriks lielu interesi izrāda par katru darbību, kas tiks veikta, uzdod jautājumus - kas tas tāds, ko tas dara, kāpēc tā notiek-, Ralfs par sev neskaidrām lietām jautā, Deivija cenšas vairāk komunicēt ar bērniem, Amēlijai labs kontakts ir izveidojies ar bērnu, kurš runā latviešu valodā, Margarita izteikti sākusi uzdot jautājumus par to, ko nesaprot latviešu valodā, Estere cenšas

paskaidrot, kādēļ ir jānodrošina kārtība, Karlīna pēc citu bērnu parauga cenšas citus mudināt, mēdz mudināt pati sevi.

Pēc kopīgā darba ar pasakām grupas bērni ir kļuvuši saliedētāki, jo nav vairs novērojams tas, ka viens no jaunpienācējiem justos kādā veidā nepieņemts. Bērni ikdienas nodarbēs mēdz pienākt un palīdzēt viens otram, mudina viens otru. Savas darba vietas, spēļu vietas, skapīša un groziņa sakārtošanā bērni iesaistās vairāk. Bērni tiek mudināti ar kārtības rūķīša ierašanos no L. Žutautes pasakas “Kika Mika un nekārtības rūķītis”. Komunikāciju prasmju jomā bērni turpina mācīties un attīstīties, bērni kuriem ir problēmas ar valodu, aktīvi apmeklē papildus logopēda nodarbības. Ar krievvalodīgajiem bērniem skolotāja turpina strādāt individuāli, lai veicinātu latviešu valodas apguvi.

Jebkuras bērna darbības pamatā ir bērna pieredzes aktualizēšana un iesaistīšana jaunā informācijas apstrādē. Katrai darbībai pamatā ir mērķtiecība, ka bērns apzinās darbības mērķi un spēj izvirzīt uzdevumus sev un veidot risināšanas ceļus. Pasakas ir līdzeklis, kas veicina bērnus uz aktīvu darbību, kā arī veic audzinošas funkcijas. Izmantojot pasaku pedagoģiskajā procesā, bērna pieredze tiek paplašināta ne tikai pasīvi – klausoties, uzzinot, iegaumējot-, bet arī aktīvi, veidojot apstākļus rotaļām un darbībām.

Sociālās prasmes bērns spēj attīstīt atrodoties sabiedrībā, mijiedarbojoties ar citiem. Literārais darbs, izvēlēts balstoties uz bērna interesēm un jau esošo pieredzi, rada bērnam emocionālu pārdzīvojumu un vēlmi darboties. Dažādi grupu un pāru darbi liek bērnam pielāgoties, sadarboties, attīstīt prasmi izteikties, veido prasmi organizēt sevi un kādu konkrētu darbību.

NOBEIGUMS

Cilvēka personības veidošanās procesā pirmsskolas periodam ir svarīga un izšķiroša nozīme. Jo bērni augot atrodas dažādākās sociālajās vidēs, jo vairāk viņiem ir iespēja attīstīt savas sociālās prasmes. Sociālo prasmju kritēriji – bērna attiecības un mijiedarbība ar apkārtējiem, bērna pašorganizācijas prasme un bērna komunikācijas prasmes – tiek ietekmēti balstoties uz bērna līdzšinējo pieredzi un zināšanām, atkarībā no konkrētās vides, sociālās prasmes ietekmē arī bērna domas un uzskati pašam par sevi, kā arī psiholoģiskais faktors. Jāņem vērā, ka pirmsskolas posmā bērna sociāli emocionālo stāvokli ir iespējams uzlabot, jo bērni šajā posmā piedzīvo dažādas sociālās situācijas, no kurām apgūst un veido savas sociālās prasmes. Lai bērns spētu attīstīt savas sociālās prasmes, skolotājam ir jāņem vērā sociālo prasmju ietekmējošie faktori, lai izprastu katra bērna individuālās vajadzības un nodrošinātu bērnam izaugsmi.

Bērns augot attīstās dažādās jomās. Notiek pārmaiņas gan bērna sajūtu, uzmanības, atmiņas, domāšanas, runas, gan arī emocionālajā attīstībā. Pedagogam ir svarīgi zināt izmaiņas, kas noris dažādās attīstības jomās bērnam, lai zinātu, ko un kādā apmērā bērns spēj un sekmētu veiksmīgu attīstību. Pirmsskolas vecumā, lai bērnam labāk paliktu atmiņā kāda konkrēta informācija, viņam ir nepieciešams to uztvert vizuāli, sajūst praktiski. Piedāvātā darbība nedrīkst būt vienveidīga pārāk ilgu laiku, jo tas pārsniegs bērna kvalitatīvas uzmanības laiku, ko viņš var pievērst darbībai. Bērnam jāpiedāvā dažāda veida darbības, kuras tiek mainītas konkrētā mērķa sasniegšanai.

Ja konkrētā darbība sniegs bērnam emocionālo pārdzīvojumu, informācija tiks iegaumēta labāk. Tādējādi teorētisko informāciju un zināšanas bērnam ir iespējams sniegt caur praktisku darbību, kuras laikā bērnam tiks radīta lielāka izpratne par konkrēto informāciju. Domāšanas attīstībā svarīga loma ir bērna praktiskajai darbībai, kuras laikā viņš spēj izdarīt secinājumus. Jo daudzveidīgāka vide un apstākļi bērnam tiek piedāvāti, jo aktīvāk notiek domāšanas process. Runas attīstības procesā svarīga ir runa, kādu bērns dzird sev apkārt, jo tā bērns mācās. Runu spēj attīstīt un bagātināt literārie darbi, kuros bērns sastopas ar ikdienā nedzirdētām frāzēm un vārdiem, kurus pedagogam ir nepieciešams paskaidrot, ja bērns to nesaprot. Klausīšanās prasme un lasītprasme ļauj bērnam valodu izprast dziļākā līmenī, izprotot to, no kā sastāv valoda, vārdi.

Pasakas bērnos izraisa garīgu aktivitāti, jo pasaku uztvere pirmsskolas vecumā ir tāda pati aktīva darbība kā rotaļa. Emocionālā pārdzīvojumā izraisīto garīgo aktivitāti pedagogs rosina paust aktīvā darbībā, tas var pilnveidot un attīstīt bērna prasmes dažādos virzienos, veicināt psihisko jomu attīstību. Darbs ar literatūru ir efektīvs mācību līdzeklis izglītībā, kuru izmanto visās kultūrās

kopš valodas attīstīšanās. Tas rada kopības izjūtu, uzlabo zināšanas un atmiņu, ļauj analizēt un mācīties no dažādām sociālajām situācijām un attiecībām, veicina rakstītprasmes attīstību, kā arī paplašina radošo potenciālu.

Pasaku izvēle ir atkarīga no bērnu interesēm un vajadzībām, kā arī pedagoga ieceres. Pasakai ir jāatbilst bērna vecumposmam un attīstības līmenim. Pedagoga uzdevums ir radīt atbilstošus apstākļus un vidi darbam ar pasaku. Bērna emocionālais pārdzīvojums rada iekšēju aktivitāti un ļauj labāk izprast pasakā pausto domu. Pasakas var izmantot kā audzināšanas līdzekli, jo pasakā pausto mācību bērns var izprast labāk, jo tā bērnam ir tuva un labi saprotama. Pedagogam ir jāizvēlas pasakas atbilstoši vecumposmam un tēmai, lai tās varētu apmierināt bērnu vajadzības un intereses.

Sociālās prasmes bērns spēj attīstīt atrodoties sabiedrībā, mijiedarbojoties ar citiem. Literārais darbs, izvēlēts balstoties uz bērna interesēm un jau esošo pieredzi, rada bērnam emocionālu pārdzīvojumu un vēlmi darboties.

Diplomdarba izstrādes laikā tika veikts pētījums par pasakām kā sociālo prasmju veicinātājām 5-6 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē. Tika novērots, ka bērni izrāda interesi par pasakām. Lai sniegtu bērniem emocionālo pārdzīvojumu tika piedāvāti dažāda veida pāru un grupu darbi, lai veicinātu bērnu savstarpējās sadarbības prasmes, prasmi pielāgoties un pamatot savu viedokli, veidot prasmi izteikties, organizēt sevi uz kādu konkrētu darbību. Pasaka ir līdzeklis, kas veicina bērnus uz aktīvu darbību. Veicot aptauju, tika secināts, ka pirmsskolas skolotāji savā pedagoģiskajā darbā izmanto pasakas un secina, ka tām ir daudz ieguvumu un pielietojuma gan mācību procesā, gan audzināšanas procesā.

Atbildot uz pētījuma jautājumu, izmantojot pedagoģiskajā darbā pasakas ir iespējams attīstīt bērniem sociālās prasmes tādā gadījumā, ja ar pasakām tiek mērķtiecīgi strādāts. Pasaku ir nepieciešams pārrunāt, akcentēt problēmjautājumus. Pasakā esošā darbība vai mācība ir jāvirza un jāiesaista arī citās ikdienas darbībās, lai pasaka spētu veikt pedagoģisko darbu un veicināt bērnu sociālās prasmes.

Turpmākajā darbā ar pasakām mērķtiecīgi ir jāstrādā katru dienu ilgstošu laika posmu, lai novērotu bērnu sociālo prasmju attīstību ilgtermiņā. Prasmes nostiprinās un kļūst par iemaņām ilgstošā laika posmā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. **Avotiņš V., Prindule L., Upmane Z.** *Bērnu attīstība mācību un audzināšanas procesā.* Rīga: Zvaigzne, 1981, 138 lpp.
2. **Baha V.** *Es varu!* Rīga: Pētergailis, 2008, 82 lpp.
3. **Bārbera Š.** *Trusenīte Marta un negaidīte viesi.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1993, 23 lpp.
4. **Bronfenbrenner U.** *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.
5. **Bronfenbrenner U.** Ecological models of human development. **In:** *International Encyclopedia of Education 3*, 2nd. ed., 1994.
6. **Bugental, D. B., & Grusec, J. E.** Socialization processes. **In:** *Handbook of child psychology, Social, emotional, and personality development.* Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Press. 6th ed., 2006, p. 366-428.
7. **Buss, A. H., & Plomin, R.** *Temperament (PLE: Emotion): Early developing personality traits.* New York: Psychology Press, 2014.
8. **Carter, A. S., Briggs-Gowan, M. J., & Davis, N. O.** *Assessment of young children's social-emotional development and psychopathology: Recent advances and recommendations for practice.* *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2004, p. 109-134.
9. **Charlesworth, R., & Hartup, W.** *Positive social reinforcement in the nursery school peer group.* *Child Development*, N 38, 1967, p. 993-1002.
10. **Coplan, R. J., & Bullock, A.** Temperament and peer relations. **In:** *Handbook of temperament.* NY: Guilford, New York, 2012, p. 442-461.
11. **Davies, D.** *Child development: A practitioner's guide.* New York: Guilford Press, 2011.
12. **De Pauw, W. S. S., & Mervielde, I.** Temperament, personality and developmental psychopathology: A review based on the conceptual dimensions underlying childhood traits. *Child Psychiatry Hum Dev*, N 41, 2010, p. 313-329.
13. **Dzintare D., Stangaine I.** *Rotaļa – bērna dzīvesveids.* Rīga: RaKa. 2005, 181 lpp.
14. **Dzintare D., Stangaine I., Agstkalne D.** *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība.* Rīga: "Izdevniecība RaKa" 2014, 212. lpp., 245 lpp.
15. **Egan K.** *Educational Development.* Oxford University Press, 1979, 184 lpp.

38. **Skiba B., Deitsa S. Dž.** *Mācīšanās nodarbības zīdaiņiem un maziem bērniem.* Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs, 2001, 328 lpp.
39. *Sociālās prasmes.* Latvijas Universitātes karjeras centrs, 2010 [atsauce 07.08.2019]
Pieejams: <https://www.karjera.lu.lv/palidziba/cv-aizpildisana/prasmes/socialas-prasmes/>.
40. **Stangaine I.** *Pirmsskolas vecuma bērna sarunvaloda rotaļās. Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā.* Rīga: Zinātne 2015, 185-203. lpp.
41. **Stikāne A.** *Latviešu bērnu literatūra.* Rīga: Zvaigzne, 1997, 212 lpp.
42. **Students J.** *Vispārīgā paidegoģija.* Rīga: RaKa, 1998, 224 lpp.
43. **Svence G.** *Personības attīstības psiholoģija.* Rīga: RPIVA, 1998, 179 lpp.
44. **Svence G.** *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC. 1999, 158 lpp.
45. **Vorobjovs. A.** *Psiholoģijas pamati.* Rīga: Mācību apg., 1996, 324 lpp.
46. **Žutaute L.** *Kika Mika un Nekārtības rūķītis.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2017, 36 lpp.
47. **Žutaute L.** *Kika Mika un nozagtais laiks.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2019, 36 lpp.
48. **Виготский Л.С.** *Воображение и творчество в детском возрасте.* Москва: Просвещение, 1991, 93 с.
49. **Зинкевич - Евстингеева Т.** *Основы сказкотерапии.* Речь, 2006, 172 с.

PIELIKUMI

1. pielikums

Anketa

1. Kāda ir Jūsu attieksme pret pasakām?

Noderīgas

Neitrālas

Nederīgas

2. Vai savā pedagoģiskajā darbā izmantojat pasakas?

Jā

Nē

3. Izmantojat audio pasakas vai lasāt pasakas

Izmantoju audio pasakas

Lasu pasakas

Izmantoju abus veidus

4. Kad lasāt/klausāties pasakas (Iespējams atzīmēt vairākus variantus)

Nodarbību laikā

Pirms gulēšanas

Rotaļāšanās laikā

5. Kādām pasakām dodat priekšroku (Iespējams atzīmēt vairākus variantus)

Sadzīves

Dzīvnieku

Brīnumu

Citas:

6. Vai pēc pasakas lasīšanas/noklausīšanās pārrunājat varoņu rīcību

Jā

Reizēm

Nē

7. Vai pasaku mēdzat izspēlēt rotaļās vai citās ikdienas aktivitātēs?

Bieži

Reizēm

Nekad

8. Vai bērni lūdz atkārtoti lasīt/klausīties kādu pasaku?

Jā

Reizēm

Nē

9. Kādas visbiežāk ir bērnu emocijas pēc pasakas noklausīšanās?

Pozitīvas

Neitrālas

Negatīvās

10. Ko būtu iespējams apgūt ar pasaku palīdzību? (Iespējams atzīmēt vairākus variantus)

Sociālās prasmes

Attīstīt fantāziju

Teorētiskās zināšanas

Neko

Citas:

Novērošanas protokols

Mērķis: Novērot bērna sociālās prasmes dienas režīma gaitā dažādos darbības veidos Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādē.

Novērojamais: Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādes 5 gadus vecs audzēknis Danis.

Novērojuma laiks: 14.10.2019., 7:40-16:30.

Novērošanas formas: Tiešā, atklātā, nepārtrauktā, šauri specializētā.

Laiks	Dienas režīms	Novērojumi
7:00 - 7:45	Bērnu sagaidīšana, sarunas ar vecākiem, rotaļas, individuālais darbs.	Bērnā grūtības atvadīties no mammas. Kad atvadās no mammas dodas un tualeti, lai nomazgātu rokas un nomazgā arī seju.
7:45 - 8:00	Gatavošanās rīta vingrošanai, rīta vingrošana.	Iesaistās rīta vingrošanā ar prieku. Visas kustības nepilda precīzi, stāv blakus savai draudzenei un mēdz jokoties. Kad notiek rotaļa "Ādamam bij` septiņ` dēli", dodas vidū, lai rādītu kādu kustību. Rāda visiem palēcinus.
8:00 - 8:40	Rotaļas, vērojumi, sarunas, saimnieciskais darbs.	Pēc rīta vingrošanas dodas spēlēt ar savu draudzeni Margaritu pie lego galda. Viņiem pievienojas Kate un Deivs. Deivs taisa cietoksni savam līdzatnestajam lego cilvēciņam. Danis ar Kati un Deivu sarunājas vienkāršā latviešu valodā, ar Margaritu sarunājas krieviski.
8:40 - 9:10	Gatavošanās brokastīm, brokastis.	Pie brokastu galda ievēro galda kultūru, kad ir paēdis, sēž pie galda ar tukšo bļodu un krūzi. Auklīte mudina netīros traukus aiznest uz virtuvi.
9:15 - 9:35	Rīta aplis.	Piedalās rīta aplī. Uz visiem skolotājas jautājumiem neatbild. Cenšas atbildēt latviski, ja nezina, kā latviski pateikt, saka krieviski.
9:35 - 10:45	Gatavošanās rotaļnodarbībai. Rotaļnodarbība.	Rotaļnodarbībā notiek aplicēšana un matemātika. Sēž pie galda, Margarita viņu

		<p>aicina iet pēc krāsainā papīra kopā ar viņu. Aplicē mierīgi pie galda, ievēro visus drošības noteikumus. Skaita izgrieztos objektus latviešu valodā. Pēc aplicēšanas vēlas izvēlēties citu darbību.</p> <p>Margarita sāk vākt papīrus, kuri ir palikuši uz galda vai nokrituši zemē. Skolotāja aicina Dani pašam sakopt savu darba vietu.</p>
10:45 - 11:45	Gatavošanās pastaigai. Pastaiga.	<p>Sēž pie skapīša un neģērbjas. Saka, ka ir maziņš. Auklīte rosina Dani pašam ģērbties, atgādina, ka viņš nav maziņš, ka viņš ir jau liels. Danis kopā ar auklītes palīdzību saģērbjas. Pastaigas laikā rotaļājas ar grupas bērniem. Sarunājas pārsvarā krieviski.</p>
11:45 - 12:30	Gatavošanās pusdienām. Pusdienas.	<p>Pēc pastaigas sēž pie skapīša un neģērbjas. Auklīte rosina Dani pašam ģērbties. Danis paliek pēdējais garderobē ar skolotāju. Ģērbjas nost ļoti lēni, nesakārtotas drēbes vēlas likt skapītī. Skolotāja rosina drēbes sakārot un tikai tad doties uz grupu.</p> <p>Pie pusdienu galda ievēro galda kultūru. Zupas šķīvi aiznes pats uz virtuvi, otrā ēdiena šķīvi skolotāja mudina aiznest uz virtuvi.</p>
12:30 - 15:00	Gatavošanās atpūtai. Atpūta.	<p>Gatavojoties atpūtai, savas drēbes nesakārtotas noliek uz krēsliņa, skolotāja mudina drēbes sakārot un tikai tad doties uz gultu, Danis paliek neapmierināts, bet drēbes sakāro. Klausās mierīgi pasaku un iemieg, guļ visu pusdienlaiku.</p>
15:00 - 15:30	Rotaļas, vērojumi, sarunas, saimnieciskais darbs.	<p>Ilgi sēž un ģērbjas, jo ir samiegojies. Kad ir saģērbies, dodas pie galda un gaida</p>

		launagu, neiesaistās nevienā rotaļā vai spēlē.
15:30 – 16:00	Gatavošanās launagam. Launags.	Pie launaga galda ievēro galda kultūru, aiznes pats netīro šķīvi un krūzi.
16:00 – 19:00	Rotaļas, vērojumi, sarunas, saimnieciskais darbs. Pastaiga.	Patstāvīgi izvēlas sev interesējošu nodarbi – puzzles likšanu. No sākuma liek puzzle viens. Viņam pievienojas Nikola, kura vēlas spēlēt veikalos un izmantot puzzle gabaliņus kā naudu. Viņa būšot pārdevēja, bet Danis pircējs. Abi kopā draudzīgi spēlējas, sarunājas krievu valodā. Kad atnāk pakaļ mamma, ir priecīgs un dodas.